RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1903. Andra Kammaren. N:o 26.

Onsdagen den 11 mars.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 4 innevarande mars.

§ 2.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet herr *A. Hedins* på kammarens bord hvilande motion, n:o 157.

Den af herr *A. Hedin* vid gårdagens sammanträde ingifna bilagan till hans motion n:o 98 beslöt kammaren öfverlämna till lagutskottet.

Vidare föredrogos öfriga å kammarens bord hvilande motioner; och hänvisades därvid herr *P. P. Waldenströms m. fl.* motion, n:o 158, till kammarens tillfälliga utskott n:o 2, herr *P. P. Waldenströms m. fl.* motion, n:o 159, till bevillningsutskottet, herr *E. Beckmans* motion, n:o 160, till Riksdagens särskilda utskott n:o 1, och herr *C. A. J. Fagerlunds m. fl.* motion, n:o 161, till statsutskottet.

§ 3.

Efter föredragning häruppå af herr *P. P. Waldenströms* vid gårdagens sammanträde gjorda anhållan att till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet få framställa spörsmål blef berörda anhållan af kammaren bifallen.

§ 4.

Föredrogos hvart för sig bevillningsutskottets memorial:

n:o 23, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut rörande bevillningsutskottets betänkande n:o 21, i anledning af väckta motioner om ändring i tullsatserna för vissa kopparfabrikat; och

n:o 24, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut rörande bevillningsutskottets memorial n:o 22, angående höjning af tullen å vissa slag af elektriska maskiner;

och blefvo därvid de i dessa memorial föreslagna voteringspropositionerna af kammaren godkända.

§ 5.

Härefter föredrogs, men bordlades åter bankoutskottets memorial n:o 4.

§ 6.

Om ändringar i lagstiftningen angående aktiebolag.

Till afgörande förelåg lagutskottets utlåtande n:o 31, i anledning af väckta motioner om ändringar i lagstiftningen angående aktiebolag.

Lagutskottet hade till gemensam behandling förehaft fem inom Andra Kammaren väckta, till utskottet öfverlämnade motioner, hvilka afsåge ändringar i gällande lagstiftning angående aktiebolag.

Dessa motioner hade afgifvits, n:o 3 af herr *V. L. Moll*, n:o 61 af herr *O. A. Brodin*, n:o 105 af herr *C. G. Österberg* samt n:is 116 och 117 af herr *K. A. Staaff*.

Därvid hade föreslagits:

i motionerna n:is 3 och 61, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utarbeta och för Riksdagen framlägga förslag till revision af lagen om aktiebolag den 28 juni 1895;

i motionen n:o 105, att Riksdagen för sin del ville besluta, att § 3 i lagen om aktiebolag af den 28 juni 1895 måtte i sin senare del erhålla följande ändrade lydelse: — — — — — — — dock må, där aktiekapitalet ej öfverstiger femtio tusen kronor, aktie kunna lyda å mindre belopp, lägst tio kronor;

i motionen n:o 116, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utreda på hvad sätt det nu rådande missbruket, att aktieägare genom tillfälliga skenöfverlåtelser af aktier beredde sig större inflytande å bolagsstämmas beslut, än hvad lag eller bolagsordning medgåfve, lämpligast kunde förebyggas, samt förelägga Riksdagen det förslag, hvartill utredningen kunde gifva anledning; och

i motionen n:o 117, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t efter nödig utredning för Riksdagen framlägga förslag till sådan ändring i lagen om aktiebolag den 28 juni 1895, hvarigenom ämbetsmäns rätt att vara styrelseledamöter eller revisorer i aktiebolag i lämplig omfattning inskränktes.

Utskottet hemställde:

1:o) att herr Staaffs motion n:o 117 icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda; och

2:o) att Riksdagen, i anledning af öfriga förevarande motioner, måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes föranstalta om revision af lagen om aktiebolag den 28 juni 1895 samt för Riksdagen framlägga de förslag, hvartill revisionen kunde anses föranleda.

Om ändringar i lagstiftningen angående aktiebolag. (Forts.)

Vid utlåtandet var fogad reservation mot utskottets hemställan i fråga om motionen n:o 117 af herrar *Zetterstrand*, *Lindhagen*, *Nilsson* i Skärhus, friherre *Bonde* och *Segerdahl*, hvilka föreslagit, att Riksdagen i anledning af förevarande motion ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, huruvida och i hvad mån ämbetsmäns rätt att vara styrelseledamöter eller revisorer i aktiebolag kunde begränsas, samt vidtaga de åtgärder, hvartill denna utredning kunde föranleda.

Sedan utskottets under *punkten 1* gjorda hemställan blifvit uppläst, begärdes ordet af:

Herr Staaff, som yttrade: Herr talman, mine herrar! Som kammaren funnit, har jag tillåtit mig att i den nu till behandling förevarande motionen föreslå en skrifvelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t efter nödig utredning måtte för Riksdagen framlägga förslag till sådan ändring i aktiebolagslagen, att ämbetsmäns rätt att vara förtroendemän i aktiebolag på lämpligt sätt inskränktes. Lagutskottet har afstyrkt min motion, men gjort det på skäl, som för ingen del synas mig tillfredsställande. Dessa skäl äro dels formella, dels sakliga.

Jag skall tillåta mig att först behandla de *sakliga* skälen och se till, i hvad mån de kunna hafva betydelse. Utskottet tänker därvid först på de förmögnare ämbetsmännen och säger, att »det föreslagna stadgandet uppenbarligen skulle innebära ett ganska kännbart ingrepp i ämbetsmännens handlingsfrihet och rätt att förfoga öfver sin egendom». Utskottet stöder detta sitt uttalande på det resonemanget, att om ämbetsmän icke finge bli styrelseledamöter i aktiebolag, så kunde det hända, att de icke köpte aktier, som de eljest tänkt köpa, och detta vore en inskränkning i deras fria förfoganderätt. Detta skäl kan jag icke alls godkänna. En persons fria förfoganderätt öfver sin egendom består väl däri, att han skall kunna nedlägga sina penningar i hvilket företag som helst och göra dem räntebärande, där han vill, men aldrig i världen kan det betyda, att, om han åtagit sig att arbeta i någon vare sig allmän eller enskild inrättning eller åt enskild person eller åt staten, han skulle hafva rättighet att fortfarande betrakta sin dispositionsrätt öfver sin person så fri, att han kunde ställa den till förfogande för att förvalta icke blott sin egen egendom, utan äfven andras egendom såsom ledamot af styrelsen för ett aktiebolag.

Utskottet har jämväl tänkt på de *fattige* ämbetsmännen, och därvid har utskottet framhållit, att det skulle vara hårdt för dem, särdeles då de äro yngre och således hafva mindre aflöning, om man skulle fråntaga dem sådan rättighet. Jag tror för min del,

Om ändringar i lagstiftningen angående aktiebolag. (Forts.)

att äfven i fråga om dessa ämbetsmän ett stadgande i föreslagen riktning skulle vara lyckligt. Men jag vill påpeka, att så långt sträcker sig ingalunda min motion, ty denna rör sig väsentligen om de högre ämbetsmännen, hvilka redan hunnit till tillräcklig aflöning.

Hvad utskottet därefter säger, synes mig däremot vara af den betänkliga beskaffenhet, att jag med säkerhet vågar hoppas, att denna kammare aldrig skall underskrifva ett sådant uttalande. Det är då det heter: »Jämväl från statens synpunkt skulle en alltför sträng begränsning af ämbetsmäns möjlighet att erhålla biförtjänster kunna inverka ofördelaktigt, därigenom att allt flere af ekonomiska skäl afhölles från att söka anställning i statens tjänst». Där är således uttaladt, att staten bör rent af principiellt stödja sin förhoppning om att få goda ämbetsmän och tillräckliga ämbetsmannakrafter därpå, att medgifvandet för ämbetsmännen att förvärfva biinkomster är relativt obegränsadt. En sådan grundsats må väl aldrig kunna godkännas, ty det skulle ju innebära ett alldeles bestämdt afsteg — såvidt jag förstår — från hvad denna kammare alltid sökt att upprätthålla, nämligen att ämbetsmannen skall framför allt vara ämbetsman; att hans aflöning skall regleras efter hans ställning och arbete i statens tjänst; att detta arbete bör i möjligaste mån odeladt egnas åt statens tjänst; och att om det befinnes, att aflöningen är för låg i förhållande till detta arbete eller på grund af andra därpå inverkande omständigheter, bör lönen hällre höjas, än man skall repliera på, att han genom biinkomster skulle fylla hvad som fattas i hans aflöning.

Ytterligare har utskottet velat framhålla, att min motion icke skulle vara fullt »följdriktig» i sådant afseende, att »ämbetsmän i lika hög grad kunna vara intresserade i andra affärsföretag och deras intresse för dylika företag lika väl kan framkallas af andra anledningar». Jag förstår visserligen icke riktigt det språkliga uttrycket här, men jag förmodar, att med »andra anledningar» menas andra anledningar än intresset att vara förtroendemän i aktiebolag. Ja, det är visserligen sant, att man härvidlag kan tala om konsekvens. Men för det första är det väl ingen, som förnekar, att det just är aktiebolagens enorma tillväxt i vårt land och tillväxten af ämbetsmännens benägenhet att sitta i deras styrelser, som för närvarande utgör det alldeles öfverväldigande betänkliga i frågan om ämbetsmännens förbindelser med affärsvärlden. Ett sådant konsekvensmakeri som det, utskottet här har betonat, synes mig sålunda icke vara något *verkligt* skäl mot motionen. Och för det andra — och den synpunkten är synnerligen betydelsefull — är det ju ett faktum, att ämbetsmännens ingående i andra affärsföretag i vanliga fall alldeles icke tillgår på samma sätt som deras ingående i aktiebolagens styrelser. *Det* tillgår ofantligt ofta icke så, att ämbetsmannen har penningar, som han nedlägger i aktier och sedan blir vald i aktiebolag, utan aktiebolaget går till honom och frågar honom, om han icke vill ingå som styrelseledamot mot öfvertagande af en aktie till skänks eller mot kvittering af första årets styrelsearfvode. Det är *detta*, som är den stora faran, att ämbetsmännen

i allt högre grad låta sig inköpas eller förhyras till styrelsemedlemmar i aktiebolagen.

Om ändringar i lagstiftningen angående aktiebolag. (Forts.)

Om utskottet hade velat taga min motion litet mera grundligt och på allvar, än det gjort, så skulle det tydligen icke hafva åtnöjt sig med att framkasta dessa sporadiska betänkligheter, utan upptagit och ventilerat innebörden af själfva hufvudtanken i min motion, som ju är: *faran af en utsträckning af dessa förbindelser.* Och det skulle väl då vägt mot sina egna betänkligheter denna fara, som jag framhållit, och så kommit till ett resultat. Så har utskottet icke gjort, törhända af den anledningen, att det insett, att i så fall skulle det blifvit omöjligt att komma till det resultat, som utskottet nu kommit till.

Det enda erkännande af motionens hufvudtanke, som utskottet bevärdigat densamma, ligger uttryckt i de fyra sista raderna af utskottets motivering, där det heter: »Ehuru möjligt kan vara, att ämbetsmännens deltagande i affärslifvet stundom sträckt sig längre, än som varit lämpligt och riktigt, anser utskottet sålunda, att motionärens förevarande framställning icke bör föranleda till någon åtgärd». Jag tror nog, att utskottet kunnat använda ett något starkare uttryck, än »möjligt kan vara». Jag skall visserligen icke delgifva kammaren resultatet af de efterforskningar, som jag i detta ämne gjort, i detalj, ty det torde vara tillräckligt att göra det spörsmålet: när det är ett faktum, om hvilket hvar och en kan öfvertyga sig, att till och med expeditionscheferna, d. v. s. de ämbetsmän, hvilka stå de högsta beslutande administrativa myndigheterna närmast, och på hvilkas förberedande utredning i så oändligt många fall dessa myndigheters beslut komma att bero, när, säger jag, dessa ämbetsmän kunna anse lämpligt att ingå såsom styrelseledamöter i både ett och flere bolag, kan man då icke säga, att den fara, som utskottet betecknat såsom »möjlig», är i hög grad *verklig?*

Jag vill icke gå ifrån de sakliga skälen utan att till slut göra ännu ett tillägg. Det skall icke falla mig in att begära, att, äfven om den regel skulle komma till stånd, som jag hoppas på, nämligen att för vissa ämbetsmän meddelades en generell föreskrift, att de icke få inträda såsom styrelseledamöter i aktiebolag, undantag icke i vissa fall skulle medgifvas, så att en ämbetsman i sådana fall skall kunna tillgodose sin privata intressesfer. Det kan nämligen understundom vara otillbörligt att helt och hållet förvägra en ämbetsman att taga hänsyn äfven till sina enskilda intressen. Ett sådant fall är måhända det, som utskottet anför, att en ämbetsman genom arf eller gifte förvärfvar egendom, som är satt på aktier och som icke lämpligen kan skötas utan att han inträder såsom styrelseledamot. Men jag har ju endast begärt en *utredning*, och sådana synpunkter skulle naturligtvis komma att göra sig gällande vid en dylik utredning och komma att bilda underlaget för de mera utförliga bestämmelser än ett blott absolut och undantagslöst förbud, som kunna blifva nödiga.

Jag vill nu öfvergå till att granska utskottets *formella* skäl, åt hvilka utskottet gifvit en ganska stor betydelse. Utskottet har

Om ändringar i lagstiftningen angående aktiebolag. (Forts.)

mot min motion invändt, att jag föreslagit ändring i aktiebolagslagen, och det menar utskottet icke vara riktigt, ty aktiebolagslagen bör upptaga endast hvad som är lämpligt och nyttigt för aktiebolagen. Härutinnan tillåter jag mig att vara af en helt och hållet annan mening. Aktiebolagslagen är den lag, hvarigenom staten bestämmer de närmare begränsningar och villkor, under hvilka den medgifver kapitalet att begagna sig af det för detsamma synnerligen gynnsamma legala institut, som kallas aktiebolag, men därvid kan staten göra alla de förbehåll, som staten finner nödiga ur sin och det allmännas synpunkt. Att aktiebolagslagen själf uppfattar saken på detta sätt, därom kunde utskottet hafva öfvertygat sig genom att med uppmärksamhet genomläsa t. ex. 40 § i aktiebolagslagen, där det heter: »Ledamot af styrelsen skall vara i Sverige bosatt svensk eller norsk undersåte, där ej för särskildt fall Konungen medgifver, det styrelsen må till viss del — — — bestå af främmande undersåtar». Icke må herrarne tänka, att en sådan bestämmelse är gjord ur synpunkten af dess lämplighet och nytta för *aktiebolagen*, ty det finnes ofantligt många aktiebolag, som, så gärna, som de vilja lefva, skulle vilja hafva in utländska styrelseledamöter, för att erhålla utländskt kapital, men staten har sagt: nej; det tillåtes icke; det är icke nyttigt eller lämpligt för det allmänna. På samma sätt, om staten skulle anse det vara för det allmänna i hög grad onyttigt eller olämpligt, att ämbetsmännen i för stor utsträckning finge bli styrelseledamöter i aktiebolag, kunde staten förbjuda detta i aktiebolagslagen. Att, såsom utskottet föreslår, införa bestämmelserna härom i ämbetsverkens instruktioner, synes mig oegentligt, ty om dessa instruktioner kan man väl säga, att de böra bestämma, hvad ämbetsmännen skola göra *i tjänsten*, men icke hvad de skola göra *utom tjänsten*. Det finnes också ett annat formellt skäl af stor betydelse. Vår aktiebolagslag hvilar, som bekant, på registreringsprincipen, d. v. s. staten har uppdragit åt en myndighet att upptaga anmälningar från aktiebolagen och införa dem i aktiebolagsregistret, till hvilket aktiebolagen äro skyldiga att lämna anmälningar. Men denna myndighet tjänstgör icke uteslutande mekaniskt, så att den skrifver in hvad som helst, utan den tillser äfven, att de anmälningar, som ske, äro i öfverensstämmelse med aktiebolagslagen, och i motsatt fall vägras inregistrering. Så skulle t. ex. vara förhållandet, om ett aktiebolag skulle anmäla en styrelse, som icke bestode af svenske eller norske män utan att Kungl. Maj:t lämnat särskildt tillstånd därtill, att äfven utländske män finge vara styrelseledamöter. I sådant fall skulle denna styrelse icke kunna inregistreras. Nåväl, på alldeles samma sätt skulle det tillgå, om hvad jag här föreslagit beträffande ämbetsmännen blefve upphöjdt till lag. Skulle emellertid saken ordnas under den formen, att förbudet endast skulle införas i instruktionerna för vissa ämbetsmän, då befarar jag, att man icke skulle vinna det, som man afsett att vinna. Ty från en sådan instruktion kan Kungl. Maj:t utan hvarje slag af på förhand uppställda villkor dispensera huru mycket som helst, och man kan därför icke hafva någon säkerhet för, hurudan tillämpningen skulle blifva.

Om ändringar i lagstiftningen angående aktiebolag. (Forts.)

Därför synes det mig, som om i alla händelser *lag*-bestämmelser, stiftade af båda statsmakterna, vore erforderliga vid en sådan reforms vidtagande, enligt min mening i syfte att få ett generellt förbud med bestämmelser tillika, att Kungl. Maj:t kunde lämna dispens och medgifva undantag i vissa särskildt angifna fall. Det är på denna grund, jag icke kan vara ense med reservanterna om deras reservation, hvilken, ehuru instämmande i motionens hufvudtanke, likväl genom sin allmänna form gifver möjlighet till en sådan sakernas ordning, som jag nyss för min del tillät mig att beteckna såsom otillfredsställande. Men då jag å andra sidan icke vill ställa mig på den ståndpunkten, att hvad som skall göras, *nödvändigtvis* behöfver ske genom en ändring i aktiebolagslagen, skulle jag för min del vara böjd att hemställa om bifall till reservanternas förslag, men med den ändring, att de sista orden i klämmen: »samt vidtaga de åtgärder, hvartill denna utredning må föranleda» må förändras till: »*samt för Riksdagen framlägga de förslag till lagbestämmelser, hvartill denna utredning må föranleda*».

Jag skulle mycket misstaga mig, mine herrar, om jag icke för min motions syfte kunde vänta understöd från ett stort flertal i denna kammare. Ty det förefaller mig, som om detta syfte skulle stå i den allra noggrannaste öfverensstämmelse med kammarens sedan gammalt vidhållna åsikt, att statsmakten bör hålla noggrann hand däröfver, att icke den i vårt land ganska mäktiga och betydande ämbetsmannavärlden måtte utsträcka sig åt sådana håll och på ett sådant sätt, att det kan innebära en fara för andra samhällsintressen.

På de af mig nu anförda skäl, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen med den formulering, som jag nu föreslagit.

Häruti instämde herrar *Ernst Carlson*, *Moll*, *Johansson* i Öija, *Räf*, *Johansson* i Aflösa, *Larsson* i Lund, *Johansson* i Jönköping, *Bergström*, *Hammarlund*, *Byström*, *Beckman*, *Åkerlund*, *Sandquist*, *Brodin*, *K. G. Karlsson* i Göteborg, *Erikson* i Öfre Odensvi och *Hammarström*.

Herr Zetterstrand: Herr talman, mina herrar! Motionären har i sin förevarande motion framhållit, bland annat, önskvärdheten däraf, att ämbetsmännen måtte stå så fria som möjligt från privata intressen. Han erinrar vidare, att ämbetsmännen i långt vidsträcktare grad, än som är lämpligt, börjat att ägna sig åt affärslifvet, och att de särskildt ingått såsom ordförande och ledamöter i aktiebolags styrelser, och än vidare har han starkt betonat krafvet, att de böra ägna sin hufvudsakligaste arbetstid åt sin tjänst. I hvad motionären sålunda anfört hafva reservanterna till alla delar instämt. Motionen utmynnar emellertid i ett förslag, »att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t efter nödig utredning för Riksdagen framlägga förslag till sådan ändring i aktiebolagslagen, hvarigenom ämbetsmäns rätt att vara styrelseledamöter eller revisorer i aktiebolag i lämplig om-

Om ändringar i lagstiftningen angående aktiebolag. (Forts.)

fattning inskränkes». Vi reservanter ha nu icke velat vara med om detta förslag, icke därför att vi bestämdt ansett, att det skulle vara olämpligt att införa denna bestämmelse i aktiebolagslagen, utan därför att vi ansett, att det kunde ifrågasättas, huruvida det vore den lämpligaste platsen för dessa bestämmelser att insätta dem i aktiebolagslagen. Vi hade i stället tänkt oss, att man borde öfverlämna till Kungl. Maj:t att efter utredning vidtaga de åtgärder, hvartill en sådan utredning kunde gifva anledning.

Jag skall emellertid mycket gärna vara med om det förslag, som motionären nu framställt, eller att man på visst sätt måtte gå en medelväg mellan motionärens och reservanternas förslag, och jag får sålunda biträda motionärens nu senast framställda förslag.

På samma gång jag gör detta, vill jag emellertid betona, att denna fråga icke endast i allmänhet är af ganska stor betydelse, utan också att den särskildt nu är af mycket stor betydelse och att man sålunda kan säga, att motionen verkligen är ett ord i sinom tid. Som herrarne veta, sammanträder just för närvarande en af Kungl. Maj:t tillsatt löneregleringskommitté. Jag är alldeles öfvertygad om, att denna kommitté kommer att taga i öfvervägande just denna fråga. När nu frågan har blifvit väckt och Första Kammaren har afslagit motionen, huru skulle det då te sig, om äfven Andra Kammaren afsloge motionen? Jo, naturligtvis skulle följden bli den, att löneregleringskommittén skulle lätteligen anse sig sakna all möjlig anledning att upptaga denna fråga till behandling. Men jag vill icke, att Andra Kammaren skall fatta ett beslut, som går i den riktningen, att löneregleringskommittén skulle kunna få den uppfattningen, att denna fråga icke är af den beskaffenheten, att den behöfver af kommittén upptagas.

Då jag icke det vill, är det icke underligt, om jag nu hemställer, att Andra kammaren måtte enhälligt vidblifva sin ståndpunkt i ämnet, nämligen om befogenheten af den framställning, motionären gjort. Formen, på hvilken den framkommit, är af tämligen underordnad betydelse, då frågan nu fallit i Första Kammaren men däremot är den omständigheten, att det blir ett positivt och bestämdt beslut i denna kammare, af mycket större betydelse. Det kan därför icke på något vis vara lämpligt, att man i följd af den ena eller andra formella hänsynen väger emellan, om man skall biträda motionärens förslag eller reservationen eller det mera modererade förslag, motionären nu senast framställt. Och då jag tror, att detta modererade förslag är det, som skall kunna tillfredsställa alla, vill jag hemställa, att kammaren enhälligt ansluter sig till det af motionären nu gjorda förslaget.

Med herr Zetterstrand förenade sig herrar *Styrlander*, *Jansson* i Edsbäcken, *Anderson* i Hasselbol, friherre *De Geer* och *Pettersson* i Södertälje.

Herr Olsson i Mårdäng: Jag har icke begärt ordet för att framställa något annat yrkande, än de två föregående talarne framställt. Men jag har ansett mig skyldig meddela, att anledningen,

hvarför jag icke antecknat mig såsom reservant eller såsom frånvarande vid ärendets slutbehandling, härleder sig däraf, att jag vid det tillfället hade annat uppdrag att utföra.

Om ändringar i lagstiftningen angående aktiebolag. (Forts.)

Jag skulle kunna nöja mig med att helt enkelt yrka bifall till reservationen i den form, som af motionären nu är föreslagen. Men jag anser mig böra stryka under något, som lagutskottet i sin motivering anfört och som synes mig tala mycket kraftigare för ett bifall till motionen än för afslag. Utskottet säger rent ut, att affärsvärlden skulle gå miste om en hel del arbetskrafter, därest nu motionärens förslag skulle gå igenom. Däraf drager jag den enkla slutsatsen, att det måste förutsättas, att ämbetsmännen måtte egna en afsevärd tid åt affärsvärlden och dess intressen, om det skall vara någon afsevärd olägenhet, att de nu dragas därifrån. Och jag kan icke finna annat, än att detta från statens sida är ett mycket kraftigt skäl att fortgå på den väg, som Andra Kammaren vid fjolårets riksdag slog in på, då den biföll en af en ärad ledamot af kammaren afgifven motion, som gick ut på en undersökning, huruvida icke förenklingar och indragningar inom ämbetsverken skulle kunna ske. Jag tror, att lagutskottet på ett förträffligt sätt motiverat detta beslut.

Jag skulle känna mig frestad att fortsätta i denna stilen, men jag tror icke, att det behöfs för att öfvertyga Andra Kammarens ledamöter om, att man här egentligen icke har något val. Jag anser mig därför helt enkelt böra på det allra kraftigaste yrka afslag på utskottets hemställan och bifall till reservationen med den ändring, som af herr Staaff här gjorts.

Herr *Olofsson* instämde häruti.

Herr Bergendahl: Ett yrkande på bifall till utskottets förslag föreställer jag mig skulle finna bra litet resonans i denna kammare, och jag vill för min del icke framställa ett sådant yrkande. Jeg vet, att kammaren kraftigt reagerar mot alla missförhållanden, sådana som äro förefintliga eller kunna uppstå. Och jag vet, att den motion, som här föreligger, är afsedd just att råda bot för närvarande och blifvande missförhållanden. Emellertid tror jag, att, om en ämbetsman vore nog pliktförgäten att begagna sin ämbetsställning för att främja ett företag, hvari han själf vore styrelseledamot, han helt visst på annan väg kunde intresseras att genom sin ämbetsmyndighet gagna företaget, äfven om han icke intoge ställning såsom styrelseledamot. Jag hoppas dock, att aldrig den tid skall komma, då här i vårt land något aktiebolag skall behöfva sätta på sitt omkostnadskonto, hvad som kunnat ske i andra land, nämligen en sådan utgiftspost som: »för officiellt tillmötesgående 500,000 kr.»

Lagutskottet har emellertid framhållit vissa olägenheter af en lagstiftning i det afseende, som motionären föreslagit. Motionären har i dag sökt vederlägga detta, och jag ger den ärade motionären rätt i mångt och mycket. För mig kvarstår dock en del, som gör, att man fortfarande måste hysa betänkligheter. Lagutskottet yttrar, att det vore en kränkning af enskild rätt att betaga ämbetsman-

Om ändringar i lagstiftningen angående aktiebolag. (Forts.)

nen befogenhet att själf förvalta den egendom, som han erhållit. Det fann jag icke riktigt bemött af den ärade motionären. Om en ämbetsman erhåller aktiemajoriteten i ett aktiebolag genom arf, gåfva, giftorätt eller annorledes, skulle han vara utesluten från att deltaga i förvaltningen af bolagets angelägenheter annat än som röstägande å bolagsstämma, således icke såsom ledamot i styrelsen.

Lagutskottet har också framhållit en annan sak, nämligen att näringslifvet genom förslaget skulle beröfvas en rätt väsentlig kraft, hvaraf näringslifvet har nytta, och jag tror, att denna kraft får så mycket mer betydelse, ju mer näringslifvet blir kompliceradt och ju mer staten genom sin lagstiftning söker ingripa reglementerande på det ekonomiska området. Ämbetsmannen kan tillföra de stora affärsföretagen den speciella fackkunskap i visst afseende, hvilken de icke gärna kunna vara förutan.

Men, mina herrar, det är en annan sak, som jag vill särskildt påpeka, till den kraft och verkan det hafva kan. Jag anser visserligen icke den omständighet, jag vill framhålla, vara af den vikt, att den bör föranleda ett yrkande på bifall till utskottets hemställan, men den synes mig dock beaktansvärd. Den afser *ämbetsmannens utbildning*. Vill man, att vår ämbetsmannakår skall bli byråkratisk och ensidig och ställa sig oförstående till det praktiska lifvets kraf, då skall man stänga ämbetsmännen in på ämbetsrummet. Där är det lätt för ämbetsmannen att föreställa sig, att det, han där gör, är det för statslifvet viktigaste och att allmänheten är till för ämbetsmannens skull och icke tvärtom ämbetsmannen för allmänhetens. Men om ämbetsmannen deltager i det praktiska lifvet, i näringslifvet, då vidgas hans blick, då lär han sig värdera de intelligenta krafter, som där verka. Han lär sig att förstå all den klokhet och all den arbetsduglighet, som där finnes. Jag kan icke förstå, huru en ämbetsman skulle kunna bli byråkrat, som i någon mån har deltagit i det praktiska näringslifvet. Ju mer en ämbetsman, utan att försumma sitt ämbete, ställer sig i känning med det stora pulserande näringslifvet, ju vissare är jag, att han vinner förståelse af det praktiska lifvets kraf, att han blir folklig och tillmötesgående, ja, med ett ord, en god ämbetsman.

Nu kan man visserligen invända, att motionären endast åsyftat, att en inskränkning skall äga rum blott beträffande rätten att deltaga i förvaltningen af aktiebolag. Men börjar man nu med aktiebolagen, fruktar jag, att man utestänger ämbetsmannen från det praktiska lifvet jämväl i andra afseenden, och det är detta jag tror vara olyckligt.

För öfrigt anser jag i likhet med lagutskottet, att bestämmelserna om inskränkning i ämbetsmäns rätt att deltaga i aktiebolags förvaltning *icke* bör ha sin plats i aktiebolagslagen, utan i instruktionerna. Den ärade motionären yttrade visserligen, att om dessa bestämmelser få plats i instruktionerna, blefve de icke verksamma. Instruktionerna skulle kunna undergå förändringar och komme kanske icke att öfvervakas. Någon fara, för att instruktionerna

icke skulle bli följda, tror jag dock icke föreligga. Riksdagens justitieombudsman skulle nog tillse, att så skedde. Och skulle instruktionerna ändras, har Riksdagen tillfälle att göra framställning i ämnet. Jag anser det således riktigare, att bestämmelserna få sin plats i instruktionerna än i aktiebolagslagen, så att icke ämbetsmännen där komma att likställas med utländingar. Med de ord, jag här uttalat till det beaktande, som de möjligtvis kunna förtjäna, ansluter jag mig till reservationen med det ändringsförslag, som af den ärade motionären nu framställts, och hvarigenom frågan åter kommer inför Riksdagen.

Om ändringar i lagstiftningen angående aktiebolag. (Forts.)

Herr Söderberg: Äfven jag anser, att den fråga, som motionären här bragt på tal inom Riksdagen, är synnerligen beaktansvärd. Man saknar icke erfarenhet af, att understundom en ung, åtminstone jämförelsevis ung, ganska högt uppsatt ämbetsman kommer ut på någon plats inom landet och där omhändertages rent utaf af någon bolagsman med ekonomiska och sociala resurser, som gör sitt inflytande gällande och söker värfva honom för vissa särskilda syften. Jag anser, att man bör på allt sätt söka värna om ämbetsmannastånd et inom vårt land, så att ämbetsmännen måtte häfda sitt anseende i alla afseenden och så att allmänheten må kunna se upp till ämbetsmännen med det förtroende, som bör vara önskligt.

Jag skall icke vidare yttra mig, utan ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen med den ändring, som här blifvit gjord af motionären.

Herr Lindhagen: Herr talman! Jag vill blott tillkännagifva, att jag för min del såsom reservant icke har något emot den ändring, som föreslagits af motionären. Jag har också för min del närmast afsett lagstiftningsåtgärder.

Öfverläggningen var härmed afslutad. Sedan herr talmannen framställt propositioner å de därunder gjorda yrkandena, biföll kammaren det af herr Staaff under öfverläggningen framställda yrkandet.

Punkten 2.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 7.

Lagutskottets härefter föredragna utlåtande n:o 32, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Konungen i syfte, att kungörelsen angående upphörandet af posträtter m. m. den 9 november 1836 måtte upphöra att gälla, blef af kammaren godkändt.

§ 8.

Om upphörande af trettondedagens firande såsom särskild helgdag.

Å föredragningslistan fanns härefter upptaget lagutskottets utlåtande n:o 33, i anledning af väckt motion om upphörande af trettondedagens firande såsom särskild helgdag.

Lagutskottet hade till förberedande behandling fått emottaga en af herr *I. E. G. Svensson* i Skyllberg inom Andra Kammaren väckt motion, n:o 20, hvari föreslagits, att Riksdagen för sin del måtte besluta, att trettondedagen från och med 1904 upphörde att firas som särskild helgdag.

Utskottet hemställde, att Riksdagen måtte i anledning af förevarande motion i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utarbeta och förelägga Riksdagen förslag till lagbestämmelse i syfte, att trettondedagens firande såsom särskild helgdag måtte upphöra.

Vid utlåtandet var fogad reservation af herrar *Hedenstierna*, *Sörensson*, *von Mentzer*, *Lindhagen*, *Andersson* i Backgården och *Pettersson* i Södertälje, hvilka ansett, att utskottet bort hemställa om afslag å motionen.

Utskottets hemställan upplästes, hvarefter ordet på begäran lämnades till:

Herr Zimdahl, som anförde: Jag kan icke underlåta att ställa mig i opposition mot det nu föreliggande förslaget. Ehuru jag gärna erkänner, att olägenheter kunna för de industriella verken och inrättningarna i allmänhet vara förenade med att trettondedagen infaller på en söckendag, kan jag ej anse detta vara ett fullgiltigt skäl för att indraga denna helgdag, hvilken af ålder varit och fortfarande är af stor betydelse för vårt svenska folk och vår kyrka. Af samma skäl, som den ärade motionären anfört för trettondedagens indragande såsom helgdag, skulle man kunna yrka på, att äfven andra helgdagar, såsom Vårfrudagen och Midsommardagen, för att nu icke tala om Kristi himmelfärdsdagen, hvilken alltid infaller på söckendag, skulle indragas. Ja, hvarför icke äfven våra annandagar. Jag tror för öfrigt icke, att trettondedagens firande såsom helgdag kan för de industriella verken medföra så stora och afsevärda olägenheter, att Riksdagen fördenskull bör vidtaga en åtgärd, som utan tvifvel skulle mötas af starkt motstånd från allmänhetens sida. Dessutom är det min öfvertygelse, att arbetarne, hvilkas fördelar man i våra dagar gärna och med rätta vill tillgodose, väl behöfva äfven denna dag till hvilodag, och jag tror äfven, att arbetarne den dagen skulle med mycken ovilja inträda i arbetet. De, som skulle skörda fördelarne af trettondedagens upphörande såsom helgdag, vore prästerskapet, som vid denna tid kanske har sina mesta göromål, men jag tror ingalunda, att prästerna fördenskull skulle önska eller ens vilja vara med om, att trettondedagen strökes och förvandlades till en vanlig arbetsdag. Och skulle

vårt svenska folk i denna fråga få afgifva sitt votum, är jag förvissad om, att vi skulle få höra ett, snart sagdt, enstämmigt och förkrossande nej.

Om upphörande af trettondedagens firande såsom särskild helgdag. (Forts.)

Nu kan det ju invändas och har äfven invändts, att många missbruka trettondedagen och således icke använda densamma till hvad den borde användas till. Ja, detta är tyvärr en sanning, men sådana missbruk kunna otvifvelaktigt sägas vara händelsen äfven med våra sön- och högtidsdagar, och af denna anledning lärer väl ingen vilja rösta för, att dessa indragas.

Huru jag än ser saken, kan jag icke annat än uttala mitt ogillande af förslaget, och därför ber jag, herr talman, att få yrka afslag å såväl motionen som utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: Vid lagutskottets ifrågavarande betänkande har fogats en reservation af 6 utaf utskottets ledamöter, af hvilka 3 äro från Första Kammaren och 3 från Andra Kammaren, och då jag befinner mig bland de senare, skall jag bedja att få yttra några ord till förmån för den afgifna reservationen.

Som bekant, har det bland alla nationer gifvits vissa dagar eller vissa tider, hvilka, såsom det kallas, pläga firas af folket. Oftast hafva dessa högtider eller helger haft ett religiöst ursprung, men under tidernas lopp har emellertid allt mer och mer det religiösa firandet icke ensamt blifvit hufvudsak, utan dessa dagar därjämte användts af folket till förströelse och vederkvickelse i allmänhet. För min del är jag mycket mot, att gamla, goda folkseder afskaffas, och således äfven att firandet af folkliga högtider tagas bort, men tidens lösen är, att den allt nivellerande nyttan skall gå före, och på denna synpunkt falla mer och mer hos oss liksom äfven i utlandet de gamla folksederna.

Motionären har uppställt för sig en sådan prosaisk uppgift. Han vill, att trettondedagshelgen skall afskaffas, därför att den är hinderlig för industrialismen och därför att den icke bidrager att öka det svenska arbetets intensitet. Jag förstår nu visserligen, att mången häremot vill göra gällande, att trettondedagen bör bibehållas allenast därför, att den utgör ett minnesmärke, kring hvilket folk samlar sig. Men man måste nog medgifva, att trettondedagshelgen hos oss dock icke trängt sig igenom såsom en så allmänt värderad högtid, att man kan lyckas grunda något värn för densamma på en allmän uppfattning om att trettondedagen af pietetshänsyn ovilkorligen bör bibehållas. Man måste därför i viss mån vara med motionären och utskottet därutinnan, att frågan om trettondedagens vara eller icke vara såsom hvilodag beror på, i hvad mån man på bästa sätt skall kunna, såsom motionären föreslagit, göra penningar af trettondedagen.

Men då har utskottet sagt, att för att detta ändamål skall kunna vinnas, måste trettondedagen bort. Reservanterna däremot — åtminstone de två, som angifvit särskilda skäl för sin mening — hafva framhållit, att för detta ändamål måste trettondedagen bevaras. Skillnaden i uppfattning beror på olikheten i utgångspunkter och synpunkter. Utskottet har såsom en omedelbar nytta

Om upphörande af trettondedagens firande såsom särskild helgdag. (Forts.)

framhållit, att genom trettondedagens borttagande skulle de flesta arbetsgifvare och husbönder vinna en dags arbetsprodukter och en del arbetare en dagspenning. Reservanterna hafva i detta fall ansett, att snålheten bedrager visheten och att, om man ser saken ur högre synpunkt, man i tidens längd har större ekonomisk nytta af att hvilodagen bevaras än af densammas borttagande.

Utskottet talar först om, att industrin behöfver få bort trettondedagen och att, om denna sammanfaller med andra helgdagar, det kommer att blifva en lång tid, för hvilken driften måste afbrytas, hvilket är skadligt för industrin. Gent emot detta vill jag säga, att industrins intressen i detta afseende kunna visserligen vara särskildt betingade af tekniska skäl, men för sådant fall får skapas en särskild lagstiftning, som medgifver, att under vissa villkor förbudet mot arbete på helg- och högtidsdagar i fråga om dessa industrier icke kommer till sin fulla tillämpning. Industrin har däremot icke någon rättighet att för sina särskilda intressen bereda många samhällsklasser de olägenheter, som skulle uppstå genom trettondedagens borttagande. Hvad särskildt industriarbetarne angår, så äro ju deras intressen sammanfallande med industrins, ty industrin kan ju icke tala endast för sig själf, utan industrins intressen måste sammanfalla med deras intressen, som arbeta i industrin. Nu säger utskottet, att det särskildt fäst sig vid, att trettondedagens afskaffande skulle vara till stor fördel för den öfvervägande delen af den kroppsarbetande befolkningen. Enligt reservanternas uppfattning har lagutskottet härvid gifvit en Judaskyss åt svenska foket För det första har lagutskottet lämnat ur räkningen alla de kategorier af menniskor, som icke skulle få ökad dagspenning genom trettondedagens borttagande. Reservanterna hafva uppräknat, hvilka dessa olika klasser äro, nämligen de smärre tjänstemännen i verk och inrättningar af alla slag, de biträden, som sysselsättas af handeln uti kontor, butiker och lagerlokaler, tjänstefolket samt statarne på landet. Alla dessa menniskor skulle fråntagas utan vederlag en fridag, på hvilken de sätta särskildt värde. Hvad de egentliga industriarbetarne angår, så är det ju klart, att i sådana industrier, där driften måste för en längre tid afbrytas, därför att det icke lönar sig att under mellankommande hvardagar sätta maskinerna i gång, komma arbetarne att, i den mån de aflönas genom dagspenning, förlora åtskilligt i dagspenningar, och jag förstår mycket väl, att det för sådana vid första påseendet skulle förefalla bättre, om trettondedagen icke funnes. Men man får väl dock se denna sak ur vidare synpunkter. För det första faller ju, om denna särskilda industri får den rätt, som föreslagits, att i vissa fall uppehålla driften äfven under helgdagar, detta hinder bort, och för det andra kunna ju icke industriarbetarne påräkna, att man icke också tager hänsyn till alla andra, som skulle blifva lidande. Men enligt mitt förmenande skall denna klass af industriarbetare, om de se saken från framtidens synpunkt, lätt finna, att det är mycket bättre att behålla en hvilodag än att utan vederlag afskaffa den, ty hvad man har, det har man, men om man nu afskaffar en hvilodag, kan man icke lika lätt få igen

Om upphörande af trettondedagens firande såsom särskild helgdag. (Forts.)

den, om man skulle önska att få den ersatt af någon annan dag, som skulle vara lämpligare. I detta afseende kan man ju tänka sig, att trettondedagen skulle kunna utbytas mot en annan hvilodag på lämplig tid af året, men det har utskottet icke föreslagit, och det utgör icke förutsättningen för utskottets framställning. Därför kan utskottets hemställan i denna del icke anses annat än innefatta ett åsidosättande äfven af de med dagpenning aflönade industriarbetarnes intressen.

Lagutskottet har äfven sagt, att i hvarje händelse skulle det icke bereda olägenheter för arbetarne i allmänhet, att just trettondedagen afskaffades, därför att det finnes så många andra hvilotider under julen, att därigenom bereddes arbetarne tillräckligt med hvila i allt fall. Därvidlag vill jag emellertid säga, att jag tror, att i tidernas längd skall det visa sig — och det har redan visat sig — att för det intensiva arbetet det icke är nog att endast hafva hvilodag hvarje söndag, utan att det behöfves en mera sammanhängande hvilotid, en s. k. semester. Vi veta, att alla arbetsgifvare, som hafva råd, infört ett sådant system, nämligen i första rummet staten, som i detta afseende är frikostig mot sina tjänstemän, ehuru icke mot sina arbetare, därnäst kommunerna och i sista hand större arbetsgifvare, som arbeta med lukrativa affärer. Men svenska folkets enda semester är jultiden — arbetarnes lagstadgade semester — och denna folkets dyrbara egendom bör man värna om.

Då jag sålunda finner, att utskottets förslag enligt mitt förmenande innefattar en hjärtlöshet mot mången och, sedt ur vidare synpunkter, i självfva verket förråder alla eller åtminstone de flestas sannskyldiga intressen, skall jag tillåta mig, herr talman, att yrka bifall till reservanternas förslag.

Häruti instämde herrar *Hammarskjöld*, *Branting*, *Kvarnzelius*, *Pantzarhielm*, *von Krusenstjerna*, *Andersson* i Öhrstorp, *Månsson*, *Sterner*, *Ekman*, *Gustafsson* i Mjölby, *Jonsson* i Skog, *Johansson* i Aflösa, *Jonsson* i Hökhult, *Johansson* i Jönköping, *Johansson* i Berga, *Petersson* i Snällebo, *Sundström*, *Emthén*, *Andersson* i Baggböle, *Hörnstén*, *Nordin*, *Lindgren* i Islingby, *Johansson* i Öija, *Wiklund*, *Roos*, *Lindgren*, i Örebro, *Burman*, *Jönsson* i Yngsjö, *Höjer*, *Bergström*, *Berg* i Stockholm, *Ohlsson* i Halmstad, *Johanson* i Mossebo, *Sandin*, *Olsson* i See, *Thorsson*, *von Geijer*, *Darin*, *Nyström*, *Olsson* i Heden, *Thylander*, *Persson* i Borrby och *Risberg*.

Herr Svensson i Skyllberg: Herr talman, mine herrar! Innan jag bestämde mig för att väcka den nu föreliggande motionen, uppställde jag för mig till besvarande tre hufvudfrågor; och därest jag icke kunnat få tillfredsställande svar å dessa frågor, hade min motion icke framkommit.

De nämnda frågorna voro: 1) riskerar jag genom min motion att såra den religiösa känslan hos någon del af folket; 2) kan förlusten af en lagstadgad fridag vara kännbar för några samhällsmedlemmar, särskildt kroppsarbetarne; och 3) är den ekonomiska

Om upphörande af trettondedagens firande såsom särskild helgdag. (Forts.)

vinsten af en reform i motionens syfte så pass afsevärd, att den berättigar en rubbning af de bestående förhållandena? Såsom sagdt, utan att jag kunnat gifva mig tillfredsställande svar å dessa frågor, hade nog ej min motion framkommit.

Hvad först den religiösa sidan af saken vidkommer, synes mig den omständigheten, att trettondagen, så vidt jag kunnat finna, ej firas såsom särskild helgdag i något lutherskt land i Europa, förutom Finland och Sverige, samt ej i det strängt reformerta England, tala för, att trettondagen icke har den betydelse för vår troslära, att den *måste* firas såsom särskild helgdag.

Den omständigheten, att trettondagstexten utgör ett fundament för kommande söndagars text, hindrar icke, att denna text kan behandlas på en söndag. Kan så ske hvart sjunde år, kan det väl också ske årligen. Jag försäkrar, att jag icke vill såra den religiösa känslan hos någon, vare sig medlem af statskyrkan eller af något utaf de öfriga kyrkliga samfund, som bidraga att sammanhålla vårt folk, att hålla det uppe.

Beträffande därefter trettondagen såsom rekreations- eller fridag, kan man väl vara ense om, att ledighetstiden är vid jul- och nyårstid tillräcklig trettondagen förutan. Om t. ex. julaftonen infaller på en måndag eller tisdag, slutar vanligtvis, i industriella verk, arbetet föregående lördag. Sedan blir det icke något ordentligt arbete, förrän helgen är förbi och trettondagen är öfver — den 7, 8, 10 eller 11 januari. Och hvad en så lång ledighetstid kan göra för såväl arbetares som arbetsgifvares ekonomi, torde en hel del af oss känna till. Detta är en fråga, hvaruti arbetarne och arbetsgifvarne hafva sammanfallande intresse. Jag för min del har visst ingenting emot, att fridagar finnas i den mån de äro behöfliga och göra nytta. Men skola vi kosta på oss fridagar, skola vi göra det å sådan tid och under sådana förhållanden, att vi kunna draga full nytta af fridagarne, så att vi icke hafva omkostnad mot ringa valuta. För min del skall jag därför gärna vara med om en extra fridag på sommaren — på en lördag eller måndag, då folk har tillfälle att i det fria njuta af fridagarna, men trettondagen såsom fridag synes mig vara ganska öfverflödig. Herr Lindhagen antydde dock, att flertalet af arbetarne skulle hafva skada däraf, att trettondagen indroges. Jag har hört annat under min verksamhet. Jag har hört mången arbetare beklaga sig öfver det långa ledighetsgåendet under denna tid. Och hvar och en, som i likhet med mig varit i tillfälle att jämföra aflöningslistorna för december och januari månader med närliggande månaders aflöningslistor, vet, hvad en så lång ledighet betyder för arbetarnes ekonomi. Den omständigheten, att äfven arbetsgifvarne hafva nytta af en reform i motionens syfte, bör väl icke förmå oss att afslå motionen och motverka dess syfte, om vi i öfrigt äro öfvertygade om dess nytta.

Jag skall be att få framhålla ett bevis. Herr Lindhagen talade om, att endast industriarbetarne och industriidkarne hade nytta af den ifrågasatta reformen, men att den för öfrigt vore temligen likgiltig. Låt oss tänka på förhållandet vid trettondagstiden i år.

Om upphörande af trettondedagens firande såsom särskild helgdag. (Forts.)

Jultiden var det utmärkt väglag, åtminstone i södra och mellersta Sverige, men det blef mycket litet begagnadt, därför att man ville vänta till trettondedagen. Jag tänker emellertid, att det är många, som nu gräma sig öfver, att dessa präktiga dagar gingo förbi med så liten nytta, som nu blef fallet.

I fråga slutligen om besparingen, ber jag att få betona, att det icke skulle blifva allenast en eller två dagars vinst, utan att vinsten skulle ligga däruti, att arbetsvärdet å alla de mellan nyår och trettondedagen liggande dagar, hvilka nu få så litet värde, skulle ökas betydligt mot hvad nu är förhållandet.

År 1885, när en likartad motion sist behandlades i Riksdagen, voro skälen för en reform i motionens syfte så pass starka, att i Andra Kammaren afgåfvos 121 röster för och 61 röster emot den då väckta motionen; och i Första Kammaren föll den med den ringa majoriteten af 47 röster mot 34. Voro år 1885 skälen så starka för en reform i motionens syfte, äro de förvisso mycket starkare i dag, nu när vi tack vare nya belysningsmetoder lärt oss att mera taga vara på vinterdagarnas arbetsvärde, än då frågan förra gången behandlades i Riksdagen.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr Zetterstrand: Herr talman! Jag ber endast att få till protokollet tillkännagifva, att, därest jag deltagit i utskottets behandling af denna fråga, jag skulle hafva anslutit mig till reservationen, och att jag därför kommer att rösta för afslag å utskottets hemställan.

Herr von Schéele: Herr talman, mine herrar! Hvad utskottet yttrar om den historiska uppkomsten af den dag, hvarom nu är fråga, är nog riktigt, men det är så kortfattadt, att man icke därigenom får något begrepp om den stora betydelse, denna dag enligt historiens vittnesbörd af ålder har. Jag ber därför få till frågans belysning ur en ännu icke här berörd synpunkt få tillägga några ord.

Trettondedagens anor gå så långt tillbaka, att man icke kan spåra dem, långt före kristendomens uppkomst. Mycket tidigt finna vi bland de egyptiska soldyrkarne den 6 januari firad såsom den dag, på hvilken efter »de tolf nätternas tid» solen vände tillbaka för att återtaga sitt välde öfver den naturliga världen. Med denna naturföreställning förbands sedan tanken på en andlig sol eller upplysningens betydelse för menniskosläktet, och man personifierade, särskildt i Egypten, denna tanke i sagan om Osiris såsom härskare jämväl i andens värld.

När sedermera kristendomen kom till väldet, gjorde man på detta liksom på så många andra områden: man anknöt sig till förefintliga åskådningar, men höjde dessa till en dignitet af högre värde. Nära låg då till hands, att man i Österlandet sökte en symbol, egnad att uttrycka, hurusom ljuset hade genom Kristus uppgått för judendomen, och uti Västerlandet, hurusom samma förhållande hade tagit sig gestalt med hänsyn till hednavärlden.

Om upphörande af trettondedagens firande såsom särskild helgdag. (Forts.)

Det var så, som dopet i Jordans flod blef det österländska uttrycket för sagda tanke, och berättelsen om de vise männens ankomst långväga ifrån för att hylla barnet i krubban blef det västerländska uttrycket därför. Då något senare julen begynte firas, trängde denna visserligen i någon mån undan betydelsen af den förra, som jag skulle vilja i anslutning till dess äldsta och än i dag allmännaste namn kalla den kristna *upplysningens* högtid, men lyckligtvis har ej någonsin utplånats ur kristenhetens hjärta känslan af att man ägde någonting särskildt dyrbart uti förbemälta fest.

Den, som något lefvat bland folket på landet, vet, huru man där med en alldeles särskild kärlek fäst sig vid trettondedagen och stjärnan, som uppgick i Österlandet, men stannade öfver huset, där barnet var. Och en mångfald af folkliga föreställningar knyta sig härtill, på hvilka vi verkligen böra taga vara.

Så kom reformationen, som gick i två skilda riktningar. Den ena riktningen var till sitt skaplynne mer historisk, varm och liffull; den bibehöll därför mer af det goda, sant kristliga, som förefanns. Det var den evangelisk-lutherska protestantismen. Den andra af de nämnda protestantiska riktningarna innebar en kallt principmässig reformsträfvan utan afseende på den historiska utvecklingen, hvarför den ock tog afstånd från allt, som icke ägde omedelbart biblisk grund. Dess namn af reformert protestantism är sålunda ganska karaktäristiskt. Det var nu i full öfverensstämmelse härmed, som de folk, hvilka anslutit sig till den reformerta kyrkan, strax afskaffade, under det att de evangeliskt-lutherska folken åtminstone i början bibehöllo, flere af de gamla högtidsdagarne, bland dem äfven trettondedagen.

Nu är det nog sant, att i vår tid har äfven hos lutheranerna det reformerta åskådningssättet mer och mer vunnit insteg. Om det varit till lycka, drager jag storligen i tvifvelsmål; men ett faktum är det jämväl med hänsyn till vårt folk. Härmed har följt ett ensidigt framhållande af nyttans synpunkt, såsom vore den ett och allt. Detta straffar sig själft. Där blir ett glädjefattigt lif med jämväl minskad nytta. Ty det ligger en stor, förblifvande sanning i de orden: »Menniskan lefver icke allenast af bröd».

När jag således nu, herr talman, ansluter mig till ett förkastande såväl af motionärens framställning som af utskottets hemställan, så sker det visserligen också ur en folkligt social synpunkt, men därjämte och i främsta rummet på grund af de ännu högre andliga intressen, som jag dristat framhålla.

Med herr von Schéele förenade sig herrar *Hazén, Danielsson, Johansson* i Stora Mellby, *Hultkrantz, Persson* i Hult och *Magnusson* i Tumhult.

Friherre Bonde: Herr talman, mine herrar! De många instämmanden, som följde först på herr Lindhagens och sedan på herr von Schéeles anförande, torde på förhand visa, huru utgången i denna kammare kommer att blifva, och man borde kanske därför öfvergifva lagutskottet och icke bry sig om att försvara dess ut-

Om upphörande af trettondedagens firande såsom särskild helgdag. (Forts.)

låtande. Men som jag i utskottet tillhört majoriteten, anser jag mig dock skyldig att på något sätt försvara det stackars utskottet.

Den siste ärade talaren förde, som mig synes, frågan in på rätt väg genom att beröra trettondedagens religiösa betydelse. Det är den synpunkten, som utskottet tagit i betraktande vid sin undersökning, huruvida anledning förefunnes att bibehålla trettondedagen såsom en kyrklig helgdag. Däremot har herr Lindhagen, reservanten, och de många, som med honom i kammaren instämt, helt och hållet bortsett ifrån den kyrkliga sidan af saken och endast tänkt på trettondedagen som fridag, en fridag, som man genom helgdagens afskaffande skulle beröfva svenska folket.

Hvad den kyrkliga sidan af saken beträffar, framhöll också herr von Schéele, att vi stå här i vårt land inom den protestantiska verlden ganska ensamma om att hafva bibehållit denna helgdag. Öfriga protestantiska länder hafva afskaffat densamma, då den ju onekligen är en kvarlefva från den katolska tiden. Således, om man ser saken från protestantisk och kyrklig ståndpunkt, kan jag icke inse, att det är skäl att bibehålla denna helgdag.

Frågan blir naturligtvis en helt annan, om man tager den från den sida som herr Lindhagen sett den, nämligen såsom en fridag för svenska folket.

Herr Lindhagen börjar sin reservation med de orden »Afskaffandet af så kallade onödiga helgdagar utgjorde under förra århundrandet en programpunkt i reformsträfvandena». Ja, så var förhållandet, och en föregående talare har redan framhållit, huru denna kammare förut med stor majoritet antagit förslag om afskaffande af dylika helgdagar. Men tiden har gått framåt i olika riktning. För oss, som lefvat och verkat under förra århundrandet och minnas den tidens politiska vexlingar, är det litet svårt att följa med i synnerhet de s. k. liberala kastningarna. Hvad som *då* ingen s. k. liberal skulle velat vara med om, tyckes, att döma efter instämmandena i dag, *nu* göras rent af till en af det liberala partiets programpunkter. Detta kommer litet öfverraskande för hvad jag skulle vilja kalla en gammal-liberal. Det är visserligen sant, såsom herr Lindhagen anförde, att arbetaren behöfver en hvilodag då och då. Men jag tror, att man kommer det rätta närmare, om man icke sammanblandar dessa för arbetaren nödvändiga, om jag så får säga, profana hvilodagar med helgdagarna. Det vore icke olämpligt, att vi här i vårt land införde, såsom t. ex. är gjordt i England, »bank holydays» eller vissa dagar, som utan att vara helgdagar dock äro fridagar. Dessa fridagar skulle då kunna passas in på lämpliga tider af året. En sådan fridag hafva vi redan på sätt och vis den 1 maj, som vi veta är en fridag för arbetarne i de största städerna. Jag skulle nästan vilja säga, att denna dag ju kunde anses vara en ersättning för trettondedagen, icke presis såsom »de tre konungars dag», men man skulle kunna kalla den »de vise männens dag». Likaledes talades för några dagar sedan här om, att det kunde anses lämpligt att få en gemensam valdag på hösten. Det var herr David Bergström, som yttrade detta under diskussionen. Intet vore heller äfven efter min åsikt

Om upphörande af trettondedagens firande såsom särskild helgdag. (Forts.)

lämpligare än att få en sådan valdag. Den borde väl vara på ett bestämdt datum och en gifven fridag. Den skulle ju då kunna utgöra en ersättning för Marie bebådelsedag och således blifva en bebådelsens dag. Visserligen kan det anmärkas, att denna dag icke återkommer mera än hvart tredje år. Men man skulle ju kunna stadga, att samma datum vore fridag för hvarje år.

Jag tror, att man icke bör sammanblanda dessa olika frågor: införandet af en fridag och indragandet af en helgdag, som onekligen icke öfverensstämmer med vår protestantiska uppfattning, såsom varande en kvarlefva från den katolska tiden.

Här har också framhållits af herr Lindhagen, att denna fråga skulle vara en *arbetsgifvarnes* fråga, hvilka därigenom ville af arbetarne utpressa så mycket arbete som möjligt. Jag tror, att det lika mycket är en *arbetarnes* fråga, som genom dessa fridagar beröfvas arbetsförtjänst. Det är visserligen sant, såsom herr Lindhagen sade, att det finnes vissa arbetare, som hafva bestämd månadslön och därför icke äro beroende af dagsförtjensten. Men det finnes också en mängd arbetare, som icke äro beroende af några helgdagar alls. För dem gör det detsamma, huru många sådana som det finnes: de äro lika väl arbetsdagar. Jag vill endast påminna om den massa statens arbetare, t. ex. den vid posten och järnvägen anställda personalen, hvilken får arbeta lika fullt under helgdagar som hvardagar. Äfven inom industrien finnas många arbetare, som hafva ett sådant arbete, som icke tål afbrott, t. ex. hyttearbetare och andra sådana, som få arbeta oafbrutet utan att fästa sig vid, om det är helgdag eller hvardag; de få hvilodagar på annat sätt.

Jag tror således, att man bör kunna tänka sig saken ordnad på lämpligt sätt, om man vill införa profana hvilodagar, och att man icke bör sammanblanda frågan om införande af fridagar med frågan om afskaffandet af helgdagar. Saken är, det erkänner jag, ej af så särdeles stor betydelse och torde knappast förtjäna att upptaga kammarens tid alltför länge. Själf vill jag icke uppehålla diskussionen längre, men anser mig skyldig att yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Andersson i Backgården: Då jag står antecknad såsom reservant vid utskottets betänkande, skall jag be att få yttra några ord.

Jag kan i hufvudsakliga delar instämma med herr Lindhagen såväl i afseende på den motivering han fogat till sin reservation som i afseende på hvad han här anfört och särskildt så till vida, att jag, i likhet med honom, anser, att våra arbetare kunna behöfva den hvila, som de nu hafva under dessa helgdagar, och äfven hvad han kallat ett slags semester vid julhögtiden. Men hvad som egentligen för mig varit hufvudskälet, har varit, att jag tror, att den största delen eller åtminstone en stor del af svenska folket ännu af religösa skäl önskar få som hitills fira denna helg, och att ett beslut af Riksdagen att, såsom motionären föreslagit, borttaga trettondedagen såsom helgdag skulle djupt såra deras känslor. Man får

Om upphörande af trettondedagens firande såsom särskild helgdag. (Forts.)

här tänka på icke blott beslutet angående denna dag i och för sig, utan jag tror, att det skulle verka mycket nedslående bland dem, om de se, att Riksdagen börjar väga upp helgdagarne i penningvärde, och att detta kanske torde vara början till afskaffande äfven af de andra helgdagarne. Och jag tror, att kammaren väl ändå icke kan anse, att något skulle vinnas på en sådan åtgärd.

Det är af dessa skäl, som jag icke ansett mig kunna biträda utskottets skrifvelseförslag. Och af samma skäl är det, herr talman, som jag nu hemställer, det kammaren ville afslå såväl utskottets förslag som den föreliggande motionen.

Herr Jansson i Edsbäcken: Jag skulle kunna nöja mig med att instämma med herr Lindhagen i det utmärkta anförande han nyss höll i denna fråga. Men såsom vi finna af betänkandet, hafva icke mindre än sju utskottsledamöter anmält, att de icke deltagit i utskottets handläggning af frågan, och en del hafva reserverat sig. Det kan således ligga nära till hands att misstänka, att suppleanterna äro de, som medverkat till det beslut, hvartill utskottet kommit. Som jag har äran att vara suppleant i lagutskottet, skall jag be att få till protokollet antecknadt, att icke heller jag deltagit i ärendets behandling inom utskottet, och att jag kommer att rösta för afslag å utskottets hemställan och bifall till reservationen.

Herr Nydal: Äfven jag skall, i likhet med hvad så många redan gjort genom att instämma uti herr Lindhagens anförande, anhålla att få yrka afslag å lagutskottets föreliggande betänkande. Men jag gör detta delvis af andra skäl, än dem herr Lindhagen anfört, och därför har jag begärt ordet.

Jag vill icke bestrida, att det kan behöfvas flera fridagar, och särskildt torde personer, som hafva ett mera tungt eller enformigt eller osundt arbete, oftare än hvar sjunde dag behöfva en fridag. Men däraf följer icke, att dessa extra fridagar böra vara gudstjenstdagar. Ty därigenom att de äro gudstjänstdagar, hafva de en religiös karaktär, som lägger ett visst band på deras fria användande såsom fridag. Ännu råder nämligen inom vidsträckta kretsar af vårt folk — jag säger icke, om med rätt eller orätt — den uppfattning, att hvarje sätt att tillbringa sabbaten, som icke bär en religiös prägel, är syndigt, är ett hvilodagens vanhelgande, och denna uppfattning råder icke endast i fråga om söndagarna, utan äfven beträffande de extra helgdagarna. Man omgärdar dessa senare med lika stor helgd som söndagen, om icke till och med en ännu större, hvilket gör, att äfven i och för sig oskyldiga sysselsättningar och tidsfördrif på dessa dagar anses på många håll såsom opassande och, om de förekomma under gudstjänsttid, rent utaf fördömliga. Jag tror därför, att, om dessa extra hvilodagar skola erhålla hela den betydelse för vårt folk, som de borde och kunde och som jag, i likhet med den varmhjärtade reservanten, lifligt önskar att de måtte få, de icke böra bibehållas såsom offentliga gudstjänstdagar, utan i stället blifva något, som skulle motsvara hvad man i England — om jag minnes rätt — kallar bank

Om upphörande af trettondedagens firande såsom särskild helgdag. (Forts.)

holydays, hvilka äro fridagar, men icke firas såsom helgdagar. Och detta vore äfven ur en annan synpunkt önskligt. Det är en känd sak, att ett folks religiositet icke får bedömas efter det större eller mindre antal helgdagar det firar. Detta är så långt ifrån fallet, att erfarenheten till och med synes gifva vid handen, att ett folks gudsfruktan står i omvändt förhållande till antalet extra helgdagar, som af detsamma högtidlighållas. Särskildt har det framhållits — och förklaringen torde ligga nära till hands — att ju flera extra helgdagar, som firas, desto mindre helgd får söndagen.

Jag tror således, att, äfven om man ser frågan från religiös synpunkt, det icke finnes någon anledning att behålla dessa extra helgdagar.

Mot den tanken, att de extra helgdagarna böra bibehållas på grund af deras behöflighet såsom hvilodagar eller fridagar, måste jag göra äfven en annan anmärkning än den jag nyss framställde och som gick ut därpå, att deras religiösa karaktär gör, att de icke så fullt lämpa sig härtill. Om de skulle rätt fylla sin uppgift såsom hvilodagar eller fridagar, borde de vara mera jämnt fördelade öfver hela året, än de nu äro. Det är svårt att inse, hvarför det skulle behöfvas flera hvilodagar under vintern än under sommaren. Arbetstiden är för de flesta icke oansenligt kortare under vintern än under sommaren, och likväl firas de flesta af våra helgdagar under den förra årstiden. Det kan inträffa, att icke mindre är sex helgdagar förekomma under loppet af två veckor, och det under den mörkaste tiden af året, då däremot under hela sommaren icke förekommer mera än en extra helgdag, nämligen midsommardagen, så framt icke denna dag infaller på en söndag, i hvilket fall det icke förekommer en enda extra helgdag eller fridag ända från annandag pingst till julen.

Det måste ju erkännas, att en sådan fördelning af de »extra fridagarna» är föga ändamålsenlig. I likhet med den ärade reservanten håller äfven jag före, att de extra helgdagarna hafva sin betydelse och kunna vara behöfliga såsom fridagar, men jag anser, att de icke böra bibehållas såsom helgdagar samt att de böra jämnare fördelas under de olika årstiderna. Det kunde, synes det mig, vara lämpligt att ombilda dem till nationella högtidsdagar; så kunde t. ex. en användas såsom en för hela landet gemensam valdag, en annan kunde blifva en högtidsdag för våra skytteföreningar, en tredje måhända en skolans och barnens högtidsdag o. s. v.

Då jag nu yrkar afslag å utskottets hemställan, gör jag det således icke endast därför, att denna hemställan syftar till att fråntaga vårt folk en af dess hvilodagar — ty under midvintern hafva vi ändå tillräckligt många hvilodagar, utan äfven och isynnerhet därför, att jag icke kan vara med om sådana här quasireformer, hvilka, i sig själfva temligen betydelselösa, snarare äro ägnade att hämma än främja en verklig reform. Om den ärade motionären känner sig kallad att uppträda såsom reformator på detta område, så borde han enligt min tanke icke framträda med alltför blygsamma förslag, får icke vara *för* blygsam. De partiella reformernas väg kan ju i många fall vara att rekommendera, men

detta förslag synes mig verkligen vara alldeles för mycket partiellt, och jag kan därför, herr talman, icke gifva min röst åt detsamma, utan anhåller jag om afslag såväl å utskottets hemställan som å motionen.

Om upphörande af trettondedagens firande såsom särskild helgdag. (Forts.)

Herr Nyström: Ehuru jag nyss instämt med herr Lindhagen, anhåller jag att få yttra några ord särskildt med afseende å de industriella förhållandena i Stockholm.

Det lider icke minsta tvifvel därom, att motionen icke har sitt stora berättigande, då man tänker icke endast på den arbetsförtjänst, som går förlorad för arbetarne under de dagar, som ligga mellan julen och trettondedagen, utan äfven därpå, att det ur moralisk synpunkt är skadligt för dem, att så många helgdagar blifva hopade på en så kort tid.

Förhållandet är nämligen, såsom äfven motionären framhållit, att, om trettondedagen infaller t. ex. midt i veckan, en verkstad icke kan upptaga arbetet mellan söndagen och trettondedagen samt knappast mellan trettondedagen och påföljande söndag, dels emedan det är för dyrt att igångsätta fabriken och dels därför, att arbetarne hafva en viss vana att fira, då en eller två arbetsdagar infalla mellan två helgdagar.

Detta är naturligen skadligt för arbetarne ur såväl moralisk som ekonomisk synpunkt.

Nu känner jag en hel mängd ordentliga och plikttrogna arbetarefamiljer här i staden, som verkligen lida nöd under den tid af c:a 14 dagar, som förflyter mellan jul och trettondedagen, och det vore synnerligen önskligt att få till stånd en reform, hvarigenom ett sådant tillstånd blefve förhindradt. Jag instämmer likväl med den ärade reservanten däruti, att frågan om fridagar är af alltför stor vikt, för att man skall borttaga en fridag utan att lämna en annan i stället.

Det är på grund häraf jag för närvarande yrkar afslag å motionen och bifall till reservationen, under förhoppning, att frågan måtte i det skick återkomma, att ifrågavarande önskemål må blifva tillgodosedt.

Herr Brodin: Då jag undertecknat förevarande motion, skall jag anhålla att få yttra några ord för att angifva grunderna därför.

Åt den förste ärade talarens välvilliga uttalanden böra vi ju skänka allt vårt erkännande, men då min erfarenhet från det praktiska lifvet går i en annan riktning, kommer jag till helt andra slutledningar. Han sade, att det här vore fråga endast om *en* dagspenning, men i själfva verket förhåller det sig icke så, utan frågan gäller *flera dagars* och i vanliga fall en hel veckas förtjänst, ty t. ex. de, som hafva fabriker, hvilka drifvas med ånga, vilja icke börja fabrikationen endast för ett par dagar, utan de vänta icke endast till dagen efter trettondedagen, utan till och med till påföljande måndag, då det blir en ren vecka, ty dessförinnan är det svårt att få arbetslagen i ordning. Då i regel julferierna börja dagen före julafton, så blir det i många fall två veckors

Om upphörande af trettondedagens firande såsom särskild helgdag. (Forts.)

stillestånd i arbetet, hvilket således inträffar under den mörkaste tiden af året, då arbetsdagarnas längd icke uppgår till mera än 7 à 8 timmar. Därtill kommer, att till julen har litet hvar något större pretentioner på hvad som skall vara till helgen, hvilket gör, att de besparingar, som möjligen skulle kunna finnas, nog gå åt, så att på nyåret, innan arbetet åter upptages, de i vanliga fall äro slut. Särskildt i städerna, där kvartalshyran då skall erläggas, blifva förhållandena än ytterligare försvårade för arbetarne, och de måste i de flesta fall sätta sig i skuld. Genom den långa arbetslösheten hafva många arbetarefamiljer ganska svårt att draga sig fram, och de skulle gärna arbeta, om de finge. Vore nu trettondedagen borta, skulle nog arbetet börja dagen efter nyårsdagen; arbetarne hafva ju då haft ferier under så lång tid, så att nog äro de uthvilade.

Då vi nu under ifrågavarande del af året hafva så korta dagar, vill jag med anledning af hvad en högt ärad talare yttrade därom, att »solen vänder tillbaka», framhålla, att det just med anledning däraf borde vara skäl att börja arbeta.

Det är nu visserligen så, att människan lefver icke allenast af bröd, men brödet är dock ganska viktigt, för att hon skall kunna lefva, och för att få bröd, är det nödvändigt att arbeta. Jag anser det ur denna synpunkt vara önskvärdt, om trettondedagen komme bort.

Här ha nu åtskilliga, särskildt representanter från landsbygden, uppträdt mot det föreliggande förslaget. Ja, på landet äro förhållandena i många fall annorlunda. Där har man i regeln uti visthusbodarne litet mer än för dagens behof, och man är därför där mera oberoende. Men för arbetarne i stad, hvilka merendels blott för dagen köpa sin föda, är det kännbart att, då allt, hvad de ha, går åt, behöfva en hel vecka stå utan inkomst.

För öfrigt ha vi här i vårt land ändå tillräckligt många helgdagar. Vi ha annandag jul, annandag påsk, annandag pingst, midsommardagen och flera andra helgdagar, som man i t. ex. England och Tyskland icke på det ringaste sätt firar. Vid midsommaren brukar man, åtminstone i de trakter, som jag känner till, icke arbeta på midsommaraftonen och dagen efter midsommardagen, och man har då alltså tre hvilodagar å rad, och ibland än flera, ty om söndag infaller så, att en måndag eller lördag kommer i följd med de andra tre dagarne, midsommaraftonen, midsommardagen och dagen efter denna, brukar äfven en sådan måndag eller lördag betraktas såsom fridag, och det kan på det sättet bli ända till bortåt en vecka, som man icke arbetar något på. I många städer har man dessutom börjat att fira första maj såsom ett slags helg- eller hvilodag. Någon brist på hvilodagar ha vi alltså icke. Under den mörka årstiden kunna vi endast uträtta mycket litet, och det är därför icke skäl uti att då ytterligare inskränka vår arbetsprodukt. Då nu i följd af trettondedagens firande en — som jag vill påstå — hel arbetsvecka går bort, synes det mig, som om fullgoda skäl funnes, för att trettondedagens firande såsom helgdag alldeles upp-

hörde, särskildt som vi ändå ha tillräckligt med dylika helg- och hvilodagar.

Om upphörande af trettondedagens firande såsom särskild helgdag. (Forts.)

Det är på grund af dessa nu anförda skäl, som jag, herr talman, undertecknat motionen, och det är på grund af dem, som jag nu ber att få yrka bifall till lagutskottets hemställan.

Herr Andersson i Helgesta: Herr talman! Då det förefaller, som om det skulle blifva öppen omröstning inom kammaren i denna fråga, anser jag, att äfven jag bör angifva min ståndpunkt i densamma, helst som jag inom utskottet deltagit i behandlingen af detta förslag. Jag röstade inom utskottet mot detsamma, men då jag ansåg, att frågan, åtminstone från min synpunkt sedt, icke var af så synnerligen stor betydelse, brydde jag mig icke om att anteckna mig som reservant. Här kunna ju anföras skäl både för och emot, men därpå vill jag nu icke inlåta mig, utan jag vill endast säga, att från min synpunkt sedt, från den religiösa synpunkten kan man ha helgdag nästan hvilken dag som helst, om man så vill, så att om trettondedagen nu skulle tagas bort, skulle vårt behof i religiöst hänseende kunna blifva tillfredsställdt ändå. Jag tror icke, att trettondedagen alltid är till den nytta, som man här sagt, utan många använda den kanske till skada för sig själfva och måhända äfven för sin familj.

Då jag emellertid inom utskottet röstat emot förslaget, kommer jag äfven att göra det nu här i kammaren, och jag förenar mig således med reservanterna.

Jag har blott velat tillkännagifva detta och i protokollet få antecknadt, att jag icke velat vara med om att taga bort trettondedagen.

Herr Andersson i Löfhult: Jag kan för min del icke vara med om motionärens förslag, då jag anser, att för detsamma icke kunna anföras några tillräckligt talande skäl, och jag ber därför, herr talman, att få yrka afslag å såväl motionen som utskottets hemställan.

Herr Nilsson i Skärhus: Då jag icke inom utskottet deltagit i detta ärendes behandling, anser jag det vara min plikt att tillkännagifva den ståndpunkt, som jag i denna fråga intager. Om jag varit närvarande i utskottet, när motionärens förslag där afgjordes, skulle äfven jag ha reserverat mig mot utskottets hemställan, ty jag anser, att trettondedagen är en ganska stor högtidsdag och äfven bör som sådan bibehållas. Det är af detta skäl, som jag yrkar afslag å såväl utskottets hemställan som motionärens förslag.

Herr Hedlund: Min mening öfverensstämmer med den af herr Nyström nyss uttalade. I fråga om trettondedagens borttagande såsom helgdag kan jag instämma med såväl motionären som herr Lindhagen, naturligtvis icke i deras yrkanden, hvilka strida inbördes, utan med afseende å de motiveringar, som de stöda

Om upphörande af trettondedagens firande såsom särskild helgdag. (Forts.)

sina yrkanden på. I likhet med motionären anser jag, att de kring julen icke samlade, utan strödda helgdagarne innebära ett verkligt ondt. Arbetet kommer icke riktigt i gång under denna tid, arbetarne hinna icke efter hvarje sådan helgdag riktigt komma in i arbetstakten igen, förrän en ny helgdag eller en söndag åter är inne. De på detta sätt strödda, tätt återkommande helgdagarne störa arbetets regelbundna och taktfasta gång, hvilken ju åstadkommer den största produktionen och äfven är nyttigast för arbetarne själfva såväl för deras moral och deras hälsa som för deras ekonomi. Därjämte vill jag fästa uppmärksamheten på, att en trött människa hvilar icke ut sig på en enda dag; är det så, att hon får hvila en dag och sedan arbeta en dag eller två och därefter återigen får hvila en dag, stör detta mellankommande arbete henne så, att hon icke blir lika uthvilad, som ifall hon haft två eller tre dagar å rad att hvila på. Därför är efter min uppfattning själfva julhelgen ur hvilosynpunkt synnerligen förmånlig, och den böra vi alldeles icke rubba på. Men därjämte är det ock, såsom herr Lindhagen nyss framhöll, högeligen önskvärdt att få sommartid, i nära sammanhang med midsommardagen, en samlad skara af lediga dagar, två, tre eller fyra stycken. Hela hösten är för närvarande hos oss alldeles utan helgdagar, men därmed tror jag icke någon skada vara skedd, ty just för den hvila, som vi här vilja bereda, är friluftslifvet af synnerligen stor betydelse, men väderleken på hösten hindrar alltför ofta, att man kan njuta af detta friluftslif. Önskligt vore därför, om man kunde få några sammanhängande dagar lediga vid jultiden och likaså vid midsommaren. När jag först tog del af motionärens förslag, var jag för min del färdig att rösta för detsamma, men sedan kom reservationen med nya uppslag och nya synpunkter, och det har gjort, att jag nu icke vill vidhålla min första uppfattning. Tills vidare röstar jag hellre med reservanterna. Man kan ju möjligen, om man nu bibehåller trettondedagen, i en framtid komma till en gynnsammare anordning än den nuvarande. Jag antager, att man då icke skall försumma att i riksdagsprotokollen söka upp de gynnsamma uttalanden till förmån för en utsträckt sommarledighet, som förnummits här i dag dels i särskilda yttranden, dels i massinstämmanden, äfven från arbetsgifvares sida.

Herr Thorsson: Herr talman, mine herrar! Då jag instämde i herr Lindhagens yttrande, trodde jag icke, att jag skulle behöfva taga till ordet i denna fråga, emedan tanken då syntes mig så klar. Men sedermera hafva en hel del synpunkter framdragits från olika håll, som göra det nödvändigt för mig att säga, hvarför jag instämt i herr Lindhagens yttrande. För min del har jag naturligtvis icke instämt i att bibehålla trettondedagen af den anledningen, att denna dag är en helgdag, ty för mig är betydelsen af hvilodag hufvudsaken och icke betydelsen af helgdag. Hvad arbetarne själfva beträffar, så vet jag, att inom dem tvenne riktningar göra sig gällande i afseende på trettondedagens bibehållande eller borttagande. Det är ju också naturligt, att de arbetare, som

Om upphörande af trettondedagens firande såsom särskild helgdag. (Forts.)

hafva dagpenning eller timpenning, och som således sakna bestämd veckoinkomst, skola i detta afseende hafva en annan åsikt än de, som hafva betalning per vecka eller per månad, d. v. s. de, för hvilka aflöningen utgår oafkortad, oberoende af en eller annan helgdag i veckan. Jag tror därför, att hos den öfvervägande delen af våra styck- och dagaflönade arbetare den meningen är förhärskande, att trettondedagen bör bort. Men man får väl ändå icke uteslutande bygga på den uppfattningen, såsom varande ens för deras del fullt riktig. Ty jag undrar, om det skulle komma att visa sig, att, ifall man toge bort en eller annan fridag, dessa arbetares årsaflöning skulle blifva större. Jag tror snarare, att det skulle visa sig, att aflöningen komme att sänkas i samma mån som arbetsdagarnes antal ökades, och att sålunda slutresultatet, d. v. s. den sammanräknade årsinkomsten för dessa styck- och dag- eller timaflönade arbetare, skulle blifva ungefär densamma som nu. Det är ur denna synpunkt, som jag ser saken, och det är därför, som jag vill motsätta mig dagens borttagande som fridag.

Det har här särskildt från arbetsgifvaresynpunkt framhållits, att vi hafva för många helgdagar. Jag skulle då vilja fråga: har det varit omöjligt att få fram tillräckligt med arbete under de arbetsdagar, som för närvarande stå till vårt förfogande? Har det icke varit möjligt att på dessa arbetsdagar frambringa det vi önska, och hafva vi icke haft tillräcklig tillgång på arbetskrafter? Och en ytterligare fråga, som vi också måste taga med i beräkningen, är den: kunna vi afsätta tillräckligt af de alster, som vi frambringa? Ty om vi kunde afsätta mera, än vi kunna frambringa; om de arbetskrafter, som nu stå oss till buds, icke vore tillräckliga för att fylla behofvet, ja, då kunde det blifva tal om att öka antalet arbetsdagar. Denna fråga är för mig af så stor betydelse, att jag först vill hafva svar på densamma, innan jag kan vara med om att borttaga en fridag, som vi nu hafva.

Hvad sedan angår frågan att förlägga de nuvarande fridagarne till en lämpligare årstid, så skall jag vara den förste att gifva min röst för en sådan sak. Ty om man kan organisera det så, att man under sommaren får 4, 5, 6 eller 8 dagar i följd såsom ledighet för arbetarne, så är det naturligt, att de bättre skola kunna tillgodogöra sig fritiden, än om fridagarne infalla då och då under vintern. Jag ser frågan ur rent praktisk synpunkt och tillägger den icke någon religiös betydelse, och såsom saken nu föreligger, är jag således tvungen att yrka afslag på motionen. Men jag tror och hoppas med stöd af hvad som här framkommit äfven från flere arbetsgifvares sida, att man skall kunna vänta ett förslag, som går ut på att reglera fridagarne så, att de kunna infalla under en årstid, då just de samhällsgrupper, som bäst behöfva dem, kunna få den bästa möjliga valuta af dem.

Med anledning af hvad jag sålunda yttrat, skall jag be att få instämma i reservanternas förslag.

Friherre Barnekow: Herr talman, mine herrar! Denna fråga kan ju ses från två synpunkter: den religiösa och den rent praktiska synpunkten.

Om upphörande af trettondedagens firande såsom särskild helgdag. (Forts.)

Hvad den första synpunkten, den religiösa, beträffar, ber jag att få instämma med en föregående talare, som här yttrat sig från denna plats, däruti, att trettondedagen är en mycket gammal helgdag. Den förskrifver sig nämligen från den gammal-kristna tiden, och den firades väl då egentligen af den tidens gnostiker och såsom ett slags dopfest. Gnostikerna hade nämligen den uppfattningen, att vår frälsare icke var guds son förrän i dopet, och de lade därför särskild vikt vid denna dophögtid. Men den åsikten hafva ju ej vi kristna. Vi fira ju denna högtid till minne af den dag, då de vise männen kommo från österlandet för att tillbedja vår frälsare. Jag hemställer till kammaren, om denna tilldragelse egentligen kan sägas hafva någon större religiös betydelse, ty såvidt jag vet, känner icke historien till, att däraf följt någon mission bland hedningarna, utan det var väl Paulus, som började en sådan verksamhet. Från religiös och rent kristlig ståndpunkt tror jag således icke, att denna helgdag är af så ofantligt stor betydelse, som man velat tillmäta densamma. Man har sagt, att man på trettondedagen skall påminna oss kristendomens spridande bland hedningar och offra åt dem, men det kan ju mycket väl ske på en söndag i stället. Detta om den religiösa sidan af frågan.

Hvad den praktiska sidan af densamma angår, kan jag icke annat än finna det sorgligt, att man, som här skett, sammanblandat det rent religiösa och det rent praktiska i denna fråga. Här finnas personer, som säga: Vi bry oss icke alls om trettondedagen som helgdag, som sådan har den för oss icke det ringaste intresse, vi vilja endast ha den som en hvilodag. Ja, mina herrar, jag har varit riksdagsman så långt tillbaka, att man ansågs såsom en riktig radikal, då man yrkade, att en sådan dag som trettondedagen skulle borttagas, åtminstone har jag blifvit ansedd som sådan, när jag biträdt en sådan åsikt; men nu, mina herrar, tyckes man anses som en ytterst konservativ man, just därför att man vill taga bort trettondedagen. Jag är gärna med om att vi ha fridagar, men jag hemställer, om det är lämpligt, att just trettondedagen skall vara en sådan fridag, naturligtvis från rent praktisk synpunkt sedt. Under julen ha vi så många helgdagar, att det under loppet af 14 dagar kan vara icke mindre än 7 sådana, alltså i genomsnitt hvarannan dag. Men icke nog med det, på många ställen arbetar man icke på julafton, nyårsafton och trettondagsafton längre än till middagen, och därtill kommer, att man på landet denna tid af året icke brukar arbeta mera än omkring 8 timmar om dagen, så att arbetet slutar redan klockan $^1/_2$ 4 à 4 på eftermiddagen. Det finnes ingen tid på året, som folket får hvila så mycket som just vid jultiden, och därför tror jag icke, att det är skäl att allt för mycket belamra denna tid med hvilodagar. Därtill kommer en annan sak. Under en söndagsskolefest frågade jag en gång ett barn: När slutar julen? — Jo, svarade det, dagen efter trettondedagen. Man har den uppfattningen, att julhelgen räcker ända till dagen efter trettondedagen. Det är många saker, som man icke kan göra just på grund däraf; man kan inte börja skolorna tidigare, man kan icke framflytta riksdagens börjande — om trettondedagen borttoges, kunde riksdagen

Om upphörande af trettondedagens firande såsom särskild helgdag. (Forts.)

sammanträda redan den 3:dje eller 4:de januari, och det är mycket annat, där trettondagen står hindrande i vägen. Då denna helgdag förekommer på en tid af året, då en hvilodag icke är behöflig och då den icke har någon större religiös betydelse, förstår jag icke, hvarför vi icke skulle kunna vara eniga om att borttaga densamma. Jag har visst ingenting emot fridagar på andra tider af året, men tro icke herrarne, att arbetarne ha andra fridagar än helgdagarne? Jo, de ha, åtminstone på landet, andra lediga dagar, såsom t. ex. vid marknadsdagar m. m. Tro herrarne, att husbönderna äro sådana förfärliga tyranner, att de icke vilja gifva arbetarne någon ledighet, om dessa behöfva sådan? Låtom oss icke här sammanblanda det religiösa med det praktiska, utan taga det ena för sig och det andra för sig. Jag vill gärna gifva arbetarne fridagar, som de väl kunna vara i behof af, helst på frivillighetens väg, men kan äfven vara med om, att på laglig väg införes en eller annan sådan; men låtom oss taga bort trettondagen, som jag anser högst olämplig just såsom hvilodag!

På grund af de skäl, som jag nu anfört, är jag, herr talman, beredd att redan nu borttaga trettondagen och ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Olsson i Mårdäng: Herr talman, mine herrar! Då jag varit med om den första förberedande behandlingen af detta ärende inom lagutskottet, torde jag icke sakna anledning att yttra några ord i frågan.

Sista gången, ett liknande förslag var före här i Riksdagen, var år 1885, då lagutskottet tillstyrkte detsamma, hvilken hemställan äfven bifölls af denna kammare.

Min ståndpunkt i denna fråga är sådan, att jag kan vara med om såväl utskottets förslag som reservationen, men jag ansåg, då jag skulle bestämma mig för eller mot förslaget, att jag stode säkrast, om jag ställde mig på den ståndpunkt, som Andra Kammaren förut intagit i denna fråga. Jag finner dock, att det för en utskottsledamot icke alltid är rådligt att låta ett förut af kammaren fattadt beslut vara bestämmande för hans votum. Jag vet, att det finnes dock bestämdt ganska starkt missnöje, icke därför att denna dag ensamt firas såsom helgdag, utan därför att en hel arbetsvecka stundom går bort, då denna dag infaller i midten af veckan.

Herr Lindhagen har i sin reservation nämnt något om skogsarbete, och därvid torde han åsyfta, hvad jag i det hänseendet anförde inom utskottet. Såväl de, som skola köra i skogen, som de, som där skola arbeta med yxa och såg, måste ofta gå hemma och vänta en hel vecka just på grund af trettondagshelgen.

Jag ber att få gratulera herr Lindhagen för de många instämmanden, som han i dag från många håll lyckats få och öfver hvilka han bör ha anledning att känna sig synnerligen belåten. Men jag ber honom taga i öfvervägande, huruvida han kan påräkna instämmanden från alla dessa håll, om han kommer med ett förslag, som går ut på att realisera, hvad han härvidlag anser vara önskligt. Jag vill förklara för herr Lindhagen och för kammaren i öfrigt,

Om upphörande af trettondedagens firande såsom särskild helgdag. (Forts.)

att jag för min del icke alls har något emot, att vi vid borttagandet af trettondedagen och ytterligare någon helgdag rangera så, att det på en lämpligare tid af året blir ett par fullt fria dagar, men under nuvarande förhållanden kan jag naturligtvis icke annat än yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr *Olofsson* instämde häruti.

Herr Pettersson i Södertälje: Denna fråga har här setts från olika synpunkter. — Friherre Bonde tackade särskildt biskop von Schéele för att denne genom att framhäfva den religiösa synpunkten fört in frågan på rätt spår. Det föreföll emellertid, som om friherre Bonde, sedan han sålunda efter sin egen tanke kommit in på rätt spår, snart tappade bort den biskopliga ledningen och råkade vilse, då han nämligen uttalade, att trettondedagens firande såsom särskild helgdag skulle vara något för den protestantiska uppfattningen främmande, samt då han tycktes mena, att trettondedagen skulle afse att fira ett specifikt katolskt minne. Om friherre Bonde sagt något dylikt om t. ex. Mariebebådelse dag, skulle det möjligen kunnat försvaras, ty jungfru Maria och firandet af hennes minne intager ju i katolska kyrkan en något annan ställning än hos oss, hvilket däremot alldeles icke är fallet med trettondedagen. Det förefaller mig således, som om biskop von Schéeles yttrande, att firandet af denna helgdag icke är något för den lutherska kyrkans grundåskådning främmande, skulle icke blott stödjas af en starkare auktoritet, utan äfven uppbäras af starkare sakskäl.

För min del vill jag lämna därhän, huruvida denna religiösa sida af frågan är den viktigaste. Det synes åtminstone vara klart, att den sidan icke varit för motionären den viktigaste.

Hvad nu motionärens framställning beträffar, vill jag i allra största korthet säga, att jag för min del ingalunda betviflar, att den ärade motionären med sitt förslag har haft det vällofliga syftet att främja industriidkarnes intressen genom att bereda dem en mera osplittrad arbetstid, liksom att han äfven på samma gång velat unna industriarbetarne den fördel, som ligger i en dagaflöning mera. Jag vill icke heller bestrida, att man i någon mån skulle genom ett bifall till motionen vinna dessa fördelar. Men om man väger å ena sidan dessa fördelar och å andra sidan de stora och påtagliga olägenheter, som ett bifall till motionen skulle medföra, kan man icke gärna vara tveksam om, att olägenheterna äro betydligt öfvervägande.

Här har en talare nyss sarkastiskt gratulerat herr Lindhagen till de många instämmanden från olika håll, som han erhöll efter sitt yrkande. Det förefaller mig, som om just den omständigheten, att ett yrkande sådant som herr Lindhagens, gående ut på afslag af det föreliggande förslaget, kan få instämmanden från principiellt alldeles skilda håll, skulle vara ett mycket starkt stöd för det påståendet, att här föreligger icke något skäl att bifalla motionen.

Det har sagts, att detta skulle vara en liten reformfråga. Jag tror för min del, att denna fråga för det första icke är en liten,

utan en stor fråga, ty den berör flere samhällsklassers intressen, samt att den för det andra icke innebär någon reform.

Om upphörande af trettondedagens firande såsom särskild helgdag. (Forts.)

Jag skall icke längre uppehålla tiden, utan ber endast att få yrka afslag å utskottets hemställan.

Öfverläggningen var härmed afslutad. I enlighet med de yrkanden, som därunder förekommit, gaf herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan och dels på afslag å berörda hemställan och den i ämnet väckta motionen; och fann herr talmannen den senare propositionen vara med öfvervägande ja besvarad. Som votering likväl begärdes, blef nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren afslår lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande n:o 33 och den i ämnet väckta motionen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan.

Omröstningen utföll med 139 ja mot 66 nej; och hade kammaren alltså afslagit utskottets hemställan och den i ämnet väckta motionen.

§ 9.

Om ändring i vissa delar af rättegångsbalken m. m.

Vidare förelåg till afgörande lagutskottets utlåtande n:o 34, i anledning af väckta motioner om ändring i vissa delar af rättegångsbalken m. m.

Lagutskottet hade fått till sig hänvisad en inom Andra Kammaren väckt motion, n:o 8, hvari herr *O. W. Redelius* föreslagit, att Riksdagen måtte för sin del antaga vid motionen fogade förslag till

1:o) lag om ändring i vissa delar af rättegångsbalken;

2:o) lag om ändrad lydelse af 5 kap. 1 § ärfdabalken;

3:o) lag om ändring i 14 kap. jordabalken;

4:o) lag om ändring i förordningen den 4 maj 1855 angående handelsböcker och handelsräkningar;

5:o) lag om ändrad lydelse af 49 § utsökningslagen; samt

6:o) lag om ändrad lydelse af 4 och 6 §§ i lagen den 6 mars 1899 om handräckning åt utländsk domstol.

Hufvudsakligen samma lagändringar hade ifrågasatts uti en af herr *C. Lindhagen* inom nämnda kammare väckt motion, n:o 12, hvilken likaledes blifvit till lagutskottet öfverlämnad.

Om ändring i vissa delar af rättegångsbalken m. m. (Forts.)

Till gemensam behandling med den fråga, som genom dessa motioner upptagits, hade utskottet förehaft två inom samma kammare väckta, till utskottet jämväl hänskjutna motioner, den ena, n:o 42, af herr *G. Lindgren* i Islingby, om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående utbytande af ed mot en på tro och heder afgifven förklaring, och den andra, n:o 122, af herr *H. A. Segerdahl*, angående lydelsen af vittnesed m. m.

Utskottet hemställde:

a) att Riksdagen, i anledning af herrar Redelius' och Lindhagens förevarande motioner, måtte för sin del antaga vid utskottets hemställan fogade förslag till

1:o) lag om ändring i vissa delar af rättegångsbalken;

2:o) lag om ändrad lydelse af 5 kap. 1 § ärfdabalken;

3:o) lag om ändring i 14 kap. jordabalken;

4:o) lag om ändring i förordningen den 4 maj 1855 angående handelsböcker och handelsräkningar;

5:o) lag om ändrad lydelse af 49 § utsökningslagen; samt

6:o) lag om ändrad lydelse af 4 och 6 §§ i lagen den 6 mars 1899 om handräckning åt utländsk domstol;

b) att Riksdagen måtte, i anledning af herrar Lindgrens och Segerdahls föreliggande motioner, i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, ej mindre huruvida och i hvad mån ed kunde utbytas mot en i annan högtidlig och förbindande form på heder och samvete afgifven förklaring, än äfven i hvad mån en omarbetning af i 17 kap. rättegångsbalken befintliga stadganden om lydelse af ed och ordningen för dess aflägganden ansåges böra äga rum, samt därefter för Riksdagen framlägga de förslag i berörda hänseenden, hvartill förhållandena kunde anses föranleda.

Reservationer hade emellertid fogats vid punkten b):

af herrar *Hasselrot*, *Hedenstierna*, grefve *Lewenhaupt* och *Andersson* i Backgården, mot utskottets hemställan i anledning af förslaget om edens utbytande mot en förklaring; samt

af herrar *Styrlander* och *Segerdahl*, hvilka ansett, att utskottet under denna punkt bort hemställa,

att Riksdagen måtte, i anledning af herrar Lindgrens och Segerdahls föreliggande motioner, i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes taga under öfvervägande, dels huruvida, vid fall af samvetsbetänkligheter mot eds aflägganden, eller då den, som skulle aflägga ed, förklarade sig icke hafva någon religiös tro, ed måtte efter myndighets beprövande kunna utbytas mot en i annan högtidlig och förbindande form på heder och samvete afgifven förklaring, dels ock i hvad mån en omarbetning af i 17 kap. rättegångsbalken befintliga stadganden om lydelse af ed och ordningen för dess aflägganden ansåges böra äga rum,

samt därefter för Riksdagen framlägga de förslag i berörda hänseenden, hvartill förhållandena kunde anses föranleda.

Om ändring i vissa delar af rättegångsbalken m. m. (Forts.)

Sedan *punkten a)* till en början anmälts till handläggning, begärdes ordet af

Herr Zetterstrand: Efter samråd med åtskilliga af kammarens ledamöter tager jag mig friheten att beträffande föredragningssättet hemställa,

att först måtte föredragas förslaget om ändrad lydelse af 23 kap. 2 § rättegångsbalken angående utvidgning af häradsnämnds domsrätt, samt att, sedan beslut därom fattats, det måtte bestämmas angående sättet för föredragningen af utlåtandet i öfrigt.

Denna herr Zetterstrands hemställan blef af kammaren bifallen.

Härefter föredrogs *utskottets förslag till ändrad lydelse af 23 kap. 2 § rättegångsbalken*, därvid kammaren godkände utskottets förslag.

Ordet begärdes häruppå ånyo af

Herr Zetterstrand, som anförde: Herr talman! Med afseende å föredragningen af återstående delar utaf utlåtandet får jag hemställa:

att utlåtandet föredrages punktvis;

att det under litt. a) mom. 1 upptagna lagförslaget föredrages paragrafvis;

att vid föredragning af första paragrafen i första lagförslaget diskussionen må få röra sig om förslagen i deras helhet; samt

att, för den händelse utskottets förslag skulle komma att i vissa delar af den ena eller andra kammaren återförvisas, utskottet lämnas öppen rätt att vid ärendets förnyade behandling i afseende å de paragrafer, hvilka blifvit med eller utan ändring af ena eller andra kammaren godkända, föreslå sådana jämkningar, som af ifrågasatta ändringar i återförvisade delar kunna föranledas.

Därjämte tager jag mig friheten att vidare hemställa:

att, för den händelse de under litt. a) upptagna ännu ej behandlade lagförslagen i hufvudsakliga delar af kammaren godkännes, ett dylikt godkännande må anses hafva skett under villkor och förutsättning, att Första Kammaren bifaller utskottets hemställan om ändrad lydelse af 23 kap. 2 § rättegångsbalken, afseende utvidgning af häradsnämnds domsrätt.

Och får jag hemställa om särskild proposition på dessa båda yrkanden.

Häruti instämde herr *Nilsson* i Skärhus.

Herr Zetterstrands nu gjorda hemställan blef jämväl bifallen af kammaren.

Om ändring i vissa delar af rättegångsbalken m. m. (Forts.)

Sedan i anledning häraf det under *mom. 1* upptagna lagförslaget företagits, yttrade i fråga om *16 kap. 3 §*.

Herr Zetterstrand: Då under loppet af ett decennium frågan om förändrade lagbestämmelser rörande bevisning inför rätta fyra gånger varit föremål för Riksdagens behandling och då den nu frammkommit på grund af motion från två aktade ledamöter inom kammaren, hvilka hafva så väsentligt olika politisk åskådning i öfrigt, torde dessa omständigheter i förening med hvad som vid ärendets föregående behandling inom Riksdagen har förekommit utgöra ett fullgiltigt bevis för, att förändrade bestämmelser på detta lagstiftningsområde äro af nöden.

De första gångerna denna fråga kom före var vid 1893 och 1897 årens riksdagar. De förslag, som då framställdes och som voro med hvararandra i hufvudsak öfverensstämmande, vunno icke anslutning inom Riksdagen. Det förslag återigen, som framlades vid förra årets riksdag, var i stort sedt för Riksdagen tillfredsställande.

Visserligen gjordes, såsom ju var alldeleles gifvet, under ärendets behandling från flera talare framställningar om åtskilliga detaljförändringar i det föreliggande förslaget, men vid den behandling, som förslaget sedermera i sammanjämkningshänseende undergick inom lagutskottet, sökte man att, så vidt möjligt var, tillgodose de åsikter, som dessa talare framhållit, och jag tror att det icke var mer än en mening därom, att lagutskottet på ett ganska tillfredsställande sätt löst sin uppgift att sammanjämka de skiljaktiga meningarna. Det var således icke på grund af dessa detaljanmärkningar som förslaget förra året föll, utan det föll, såsom vi alla veta, på grund af den omständigheten att lagutskottet vid sammanjämkningen icke kunde upptaga frågan om utvidgad befogenhet för häradsnämnden. Därom hade nämligen kamrarna stannat i skiljaktiga beslut, och denna fråga var icke inbegripen i förslaget om bevisning inför rätta, utan hade varit föremål för särskild framställning af en motionär.

Nu har lagförslaget återkommit genom ifrågavarande motioner och återkommit i fullständigt samma skick som det, i hvilket detsamma förra året efter verkställd sammanjämkning förelades Riksdagen, dock med ett mycket väsentligt undantag, det nämligen att numera i förslaget intagits bestämmelse om utvidgad domsrätt för häradsnämnd. Det var denna fråga, som Andra Kammaren höll på och ansåg böra utgöra ett oeftergifligt villkor för lagförslagets antagande. Den paragraf, hvari detta föreskrifves, har nu redan antagits af kammaren och kammaren har vid ett antagande af öfriga paragrafer i föreliggande förslag fäst såsom uttryckligt villkor, att ett antagande af dessa paragrafer icke skall anses bindande under andra villkor och förutsättningar än att Första Kammaren biträder Andra Kammarens beslut angående häradsnämndens domsrätt.

Under sådana omständigheter kan jag icke finna annat än att vi kunna med lugn öfvergå till behandlingen af denna fråga, och då jag för min del är mycket lifligt intresserad — och jag tror

äfven att många andra äro det — af att frågan skall lösas, så hoppas jag, att det icke skall bero på denna kammares afslagsyrkande, om så nu ej sker.

Om ändring i vissa delar af rättegångsbalken m. m. (Forts.)

Jag anser mig nu ej böra säga mera än att, då jag önskar framgång åt förslaget i dess helhet, jag yrkar bifall till den föredragna punkten.

Vidare anfördes ej. Paragrafen godkändes.

16 kap. 4 och 9 §§ samt 17 kap. 1—11 §§.

Godkändes.

För *17 kap. 12 §*, som härefter föredrogs, hade utskottet föreslagit denna lydelse:

Rättens ordförande tillfråge vittnet om dess ålder, yrke och hemvist; hvad därom upplyses skall i protokollet antecknas. Förekommer omständighet, hvilken rätten finner vara af särskild betydelse för bedömande af vittnets trovärdighet, varde sådant ock i protokollet anmärkt.

Sedan paragrafen föredragits, yttrade:

Herr Söderberg: Jag anser det vara synnerligen olämpligt, att ordföranden i rätten under *alla* förhållanden skall tillspörja vittnet om dess ålder, och jag vill erinra kammarens ledamöter om, att redan under diskusionen vid fjolårets riksdag anmärkning framställdes mot den saken. Jag hemställer därför, att ordet »ålder» måtte ur paragrafen utgå, så att densamma skulle få följande lydelse: »Rättens ordförande tillfråge vittnet om dess yrke och hemvist;» etc. Jag anser detta vara alldeles tillräckligt, och yrkar därför som sagdt, herr talman, att bestämmelsen om tillfrågandet om ålder måtte ur paragrafen utgå.

Herr *Jonsson* i Hökhult instämde häruti.

Herr Zetterstrand: Icke häller jag är någon beundrare af föreskriften, att rättens ordförande skall tillfråga vittnet om dess ålder, men då båda kamrarne förra gången voro ense om att bestämmelsen bör införas, har jag ingenting däremot att invända och yrkar därför bifall till utskottets förslag.

Vidare anfördes ej. Efter af herr talmannen framställda propositioner godkände kammaren utskottets förslag.

17 kap. 13—47 §§.

Godkändes.

Om ändring i vissa delar af rättegångsbalken m. m. (Forts.)

Sedan härefter *17 kap. 48 §* blifvit föredragen, yttrade:

Herr Lindhagen: Förra året anförde jag inom utskottet skiljaktig mening vid denna paragraf, för så vidt den innehåller bestämmelse om s. k. qvasi-brottmål. Jag skulle äfven i år hafva gjort det, om det ej ansetts att utskottets betänkande skulle göra sig bättre ifall vid punkt a) skiljaktiga meningar icke förekommo. Jag har därför afstått från att anteckna min mening till utskottets betänkande. Jag skall nu i stället följa en gifven anvisning att vid öfverläggningen inom kammaren anföra, att jag i år vidhåller samma mening rörande denna paragraf som jag i fjol gaf uttryck åt.

Vidare anfördes ej. Paragrafen godkändes.

17 kap. 49—59 §§.

Godkändes.

Öfverskriften till 17 kap.

Godkändes.

25 kap. 5, 7 och 8 §§; 30 kap. 1 och 4 §§ samt 31 kap.

Godkändes.

Slutstadgandena, lagförslagets ingress och hufvudrubrik.

Godkändes.

De under *mom. 2—6* upptagna lagförslag.

Godkändes.

Utskottets hemställan i *punkten a)* förklarades besvarad genom kammarens här ofvan antecknade beslut.

Sedan häruppå *punkten b)* föredragits, anförde

Herr Segerdahl: Herr talman! Som kammarens herrar ledamöter behagade finna, har jag inom utskottet, där jag deltagit vid denna frågas behandling, tillsammans med herr Styrlander afgifvit en reservation, och anhåller jag att något få redogöra för den uppfattning, som legat till grund för denna reservation.

Lefde vi i en idealvärld, där hos alla individer rättskänslan och sanningskänslan gjorde sig helt och fullt gällande, då behöfdes icke någon ed. Då behöfdes icke heller någon försäkran i eds ställe: alla skulle ändock handla rätt och tala sant utan alla särskilda band.

Om ändring i vissa delar af rättegångsbalken m. m. (Forts.)

Men nu lär oss tyvärr erfarenheten, att det icke är någon idealvärld, i hvilken vi lefva. Afsteg ifrån det rätta och sanna förekomma oupphörligen, och så har det väl varit i alla tider hos alla kulturfolk.

För att nu råda bot härför, för att framkalla pålitlighet och sanningsenlighet har man påfunnit det rättsinstitut, som kallas ed. Detta rättsinstitut skall verka särskildt därigenom, att den, som skall aflägga ed, blir på det allra kraftigaste sätt erinrad om, att det finnes en, hvars blickar nå längre än mänskligt öga kan se, att det finnes vissa särskilda hänsyn, som man måste beakta, utöfver hvad den borgerliga lagen i detta fall kan stadga.

Det finnes, så vidt jag vet, intet kulturland, i hvilket eden är afskaffad helt och hållet, och jag tror för min del, att det vore ytterst betänkligt att för närvarande hos oss bottaga eden. Jag tror, att det religiösa momentet i densamma har en så stor betydelse för sanningens uppdagande i många fall, att vi icke böra utsätta oss för risken af dess borttagande.

Utskottet har emellertid ifrågasatt, att ett sådant borttagande redan nu skulle kunna ske. Vi reservanter däremot ha den uppfattningen, den bestämda uppfattningen, att sådant icke vore tillrådligt, och häri ligger den första olikheten emellan utskottets och reservanternas uppfattningar.

Bör således, enligt vår mening, eden bibehållas såsom rättsinstitut, anse vi däremot icke, att den bör så ovilkorligen bibehållas, att icke undantag därifrån i vissa fall böra kunna få ske.

Sådana undantag äro icke heller okända för vår nu gällande lagstiftning. Om nämligen en person, som kallas att vittna i ett mål, är främmande trosbekännare af sådan lära, som icke tillstädjer ed, kan en sådan person slippa att aflägga vittnesed efter Kungl. Maj:ts beprövande. Samma stadgande har för öfrigt intagits i det lagförslag, som vi nyss behandlat.

Men nu kan det väl inträffa att andra än sådana personer, som tillhöra främmande trossamfund, kunna ha en sådan uppfattning, att eden icke är något tillåtligt. Jag tänker, att det finnes många, som tillhöra vår svenska statskyrka, hvilka ha en sådan uppfattning och grunda denna uppfattning på de bibelställen, som i herr Lindgrens motion anförts. Helt säkert är hos dessa personer den uppfattningen djupt grundad, att den kristna läran icke tillåter eden, och låta dessa personer sig icke öfvertygas däraf, att de lärde ha en annan mening, eller däraf att det upptages i en af vår kyrkas bekännelseskrifter, Augsburgska bekännelsen, såsom något, som är en kristen tillåtet, att aflägga ed i de fall, då världslig lag det påbjudit. De låta sig icke öfvertygas af sådana skäl, utan lita mera på de ordalag, som de läsa i bibeln; och för sådana personer måste det kännas såsom ett stort lidande och såsom en grymhet, att de skola tvingas att aflägga ed.

Sådana personer borde nu, enligt vår mening, kunna erhålla befrielse ifrån edgången. Det skulle enligt vår uppfattning icke vara någon fara att fritaga sådana personer, som ha en djup religös tro; de skulle nog ändå i sitt tal säga det, som var sanning.

Om ändring i vissa delar af rättegångsbalken m. m. (Forts.)

En annan kategori af människor, som enligt vår mening borde frikallas från edstvånget, består af dem, som icke hafva någon religiös tro, som icke tro på en personlig Gud. Jag har nu för min del den föreställningen, att deras antal icke skall vara så stort. Det finnes väl många, som föra på tungan, att de icke tro på en gud. Men jag tänker mig, att, om de ställas inför en sådan situation som eds afläggande, deras uppfattning i många fall kommer att rubbas, de skola då göra erfarenheter om sig själfve, som de knappast förut tänkt sig.

Men å andra sidan är det alldeles visst, såsom ock litet hvar vet, att det verkligen finnes personer, som af djupaste öfvertygelse hysa en sådan tanke, att det icke finnes en personlig Gud, hysa en rent materialistisk världsåskådning. Och dem vill jag frikalla från ed, icke för deras egen skull precis, ty för dem kan det icke vålla någon samvetsnöd, om de skulle tvingas att aflägga ed: då Gud för dem hör till det likgiltiga, kan det icke för dem innebära någon pina att gå ed. Men jag tror att eden skulle nedsättas och neddragas, förlora i vikt och anseende, om den skulle få afläggas af sådana personer. Och därför skulle jag vilja frikalla äfven dem från edstvånget.

Om man således vill medgifva dessa undantag, uppställer sig den frågan: Bör det bero af den enskilde själf att afgöra, om han vill gå ed eller icke? Eller bör dessa bestämmas af någon annan? I detta afseende hysa vi reservanter den uppfattningen, att det icke bör tillåtas den enskilde att själf afgöra det. I många fall skulle det nämligen eljest kunna bero på en tillfällighetsstämning, på en nyck, om en person skulle aflägga ed eller icke. Vi reservanter vilja i stället, att detta skall pröfvas af någon. Och denna någon synes lämpligen kunna vara den myndighet, inför hvilken eden skulle afläggas.

Äfven i detta afseende skiljer sig nu vår uppfattning ifrån utskottets. Utskottet har icke velat gå med på något sådant, utan ifrågasatt, huruvida icke denna sak kunde få afgöras af den en skilde personen själf.

I utskottets utlåtande är det taladt om, huru man har det ordnadt i denna sak i Norge. Där får den, som har en sådan religiös tro, som icke tillstädjer ed, och äfven den, som icke alls har någon religiös tro, undandraga sig eden. Men det åligger dock den domare, inför hvilken en sådan person gör anspråk på att blifva fritagen från ed, att noggrannt göra sig förvissad om, att denna vägran verkligen är grundad på djup och allvarlig öfvertygelse.

Det har i utskottets betänkande också talats om det lagförslag, som nu föreligger till behandling i Danmark. Enligt detta förslag skulle en person, som i framtiden ville undgå att aflägga ed, när sådant fordrades, hafva viss tid förut anmält för någon myndighet eller låtit inregistrera sin mening att icke vilja gå ed, och denna anmälan skulle för att vara gällande hafva skett ganska lång tid förut, jag vill minnas att det var ett år. Och en sådan anmälan skulle icke blifva gällande för all framtid, utan skulle endast gälla i vissa

Om ändring i vissa delar af rättegångsbalken m. m. (Forts.)

år och behöfva förnyas, för att den skulle hafva sin fortfarande verkan.

En sådan anordning, tror jag, lämpar sig icke för det svenska lynnet.

Det är väl sant, att det mången gång vore för en myndighet, som skulle pröfva en sådan fråga, mycket svårt att afgöra, hvad som verkligen vore en persons tro och öfvertygelse. Men enligt det lagförslag, som nyss behandlats, skulle en liknande svårighet komma att finnas i det, att uti ett par fall blefve öfverlämnadt åt domstol att afgöra, om en person skulle gå ed eller icke. Det ena fallet gäller vittne; om båda parterna eftergåfve eden, skulle domstolen ändock äga pröfva, huruvida ed det oaktadt skulle afläggas af vittnet. Det andra fallet gäller sakkunnig. Domstolen skulle äga pröfva, huruvida sakkunnigs utlåtande skulle edfästas eller icke. Jag tror, att det lika väl kan gå för sig, att en myndighet erhåller befogenhet att afgöra äfven andra frågor om befrielse från edstvånget.

Några af de eder, som för närvarande hos oss äro påbjudna, skulle enligt min mening alldeles kunna upphöra att finnas till. Likaväl som man i förra tider alldeles borttagit en del eder, lika väl skulle nu ytterligare en del eder kunna afskaffas, utan att behöfva ersättas med någon högtidlig förklaring eller försäkran. Men vittneseden, partseden, borgenärseden och gäldenärseden, dessa eder vill jag för ingen del vara med om att för närvarande afskaffa, därför att jag, såsom jag förut sagt, har den föreställningen, att de spela en mycket betydlig roll i vår rättsskipning.

Herr talman! På grund af hvad jag nu anfört, ber jag att få yrka bifall till den af herr Styrlander och mig afgifna reservationen.

Herr Pettersson i Södertälje: Herr talman, mine herrar! Grundlagarne skola ju tolkas efter sin ordalydelse. Då det nu heter i 16 § regeringsformen, att Konungen äger ingens samvete tvinga eller tvinga låta, är man berättigad att tolka detta såsom ett förbud mot allt utöfvande af tvång mot en medborgare för att förmå honom att göra något i strid mot sitt samvete, naturligtvis med undantag för det fall, att tvånget endast går ut på att hindra honom från att direkt förgripa sig på rättsordningen, då staten har rätt till självförsvar. Man erinrar sig gärna detta grundlagsbud, då man står inför rättegångsbalkens stadgande, att domaren äger genom vite eller fängelse till afläggande af ed hålla den, som vill undandraga sig detta åliggande — äfven om edsvägraren åberopar sig på, att hans samvete förbjuder honom att gå ed. En enfaldig kristen — och det är ju ingen skam att vara det — läser med andakt och eftertanke sin bibel och finner där, att Jesus sagt: »I skolen alls intet svärja»; om han nu, när han läser detta, tror, att det betyder: »I skolen *icke* svärja någon ed» och icke att det betyder: »I *skolen* svärja domareed och godemansed och vittnesed och värjemålsed och fyllnadsed och gäldenärsed och borgenärsed o. s. v.» — ja, då borde det kunna ursäktas honom, äfven om man

Om ändring i vissa delar af rättegångsbalken m. m. (Forts.)

kan erinra, att han borde hafva fått en annan och kanske riktigare uppfattning genom att studera sin katekes. Om nu denne »enfaldige kristne» blir åberopad som vittne i en rättegång och därvid vägrar att gå ed, skall domstolen hålla honom därtill genom vite eller fängelse. Om då vittnet, med tanken på apostlaordet: »Man måste mera lyda Gud än människor», fortfarande vägrar att gå ed, blir han sittande i fängelse. Mine herrar, detta är upprörande.

Nu finnes det äfven andra än dessa »enfaldiga kristna», för hvilka tvånget till ed kan vara samvetstvång. Äfven fritänkare hafva samveten och kunna känna samvetsömhet. Jag tror visserligen, att jag i denna kammare har mycket litet resonnans för detta påstående, men det *är* så. Äfven för dem kan tvånget att aflägga ed kännas som samvetstvång.

Jag tror därför, att såväl motionären, herr Lindgren, som lagutskottet gjort sig förtjänta af tack, då de tagit upp denna fråga och föreslagit en skrifvelse i syfte att om möjligt få ederna afskaffade. För min del skulle jag hafva velat gå ännu ett steg längre än lagutskottet, så till vida att jag skulle hafva velat afstyrka bifall till herr Segerdahls motion, som enligt min tanke afser att blåsa nytt lif i de gamla ederna, hvilket jag för min del ingalunda anser önskvärdt.

Då jag emellertid icke häller för ett dylikt afstyrkande kan påräkna understöd i denna kammare, skall jag icke framställa något yrkande i det afseendet.

Men däremot tillåter jag mig inlägga en bestämd gensaga mot herrar Segerdahls och Styrlanders reservation. Jag tror, att ett bifall till denna reservation skulle vara farligt. För närvarande är det så, att domstol *skall* genom vite eller fängelse tillhålla tredskande vittne att gå ed, äfven om vittnet åberopar sig på sitt samvete. Om herrar Segerdahls och Styrlanders förslag antoges, skulle det visserligen icke bli tvång för domstolen att öfva detta samvetstryck på vittnet, utan det skulle öfverlämnas till vederbörande myndighets, d. v. s. domstolens, pröfning, men detta är nästan lika farligt. Naturligtvis vill jag icke påstå, att det är reservanternas mening, att domstolen skulle utöfva samvetstvång, icke heller vill jag påstå, att någon domstol skulle hafva för afsikt att utöfva samvetstvång, men jag vill påstå, att det finnes myndigheter och äfven domstolar, som äro — jag vet icke riktigt, huru jag skall säga — mindre upplysta.

Vi kunna tänka oss, att dylika vittnen icke hafva förmåga att bevisa sina samvetsbetänkligheter eller göra dem fullt sannolika; i ett sådant fall skulle domstol, om reservanternas förslag bifölles, hafva rätt att sätta in ett dylikt vittne i fängelse. Äfven detta vore upprörande.

Nu åberopa reservanterna till stöd för sin mening rättssäkerhetens kraf. Det är ett mycket starkt skäl, förutsatt att man kan bevisa, att rättssäkerheten verkligen kräfver edens bibehållande. Hvad är det då rättssäkerheten kräfver? Jo, att när exempelvis ett vittnesmål aflägges, detta sker under sådana former, som påminna vittnet om den betydelse och vikt, eden äger. Man kommer

Om ändring i vissa delar af rättegångsbalken m. m. (Forts.)

då att tänka på, hvilka omständigheter det är, som böra mana ett vittne att hålla sig till sanningen. I första rummet är det samvetets bud, d. v. s. en etisk hänsyn. Hvar och en, som hos oss kallas att vittna, känner sig af sitt samvete manad att tala sanning, och denna maning är genom uppfostran ytterligare inskärpt. Det är det etiska momentet. Så är det vidare sociala hänsyn, som syfta åt samma håll; jag menar hänsyn till andra människors bifall eller klander, som vittnet vet kan följa på hans vittnesmål. Om han vittnar falskt, kan det komma i dagen, och då utsätter han sig för sina medborgares berättigade klander. Så är det ock ett juridiskt moment. Hvar och en, som vittnar, vet, att om han vittnar falskt, utsätter han sig för menedsstraff, och det är ett ganska strängt straff. Och så till sist är det ett religiöst moment. Vittnet kan tänka sig straff i en annan värld, om han vittnar falskt. Af dessa moment är den nuvarande eden särskildt ägnad att inskärpa det religiösa momentet. Men för att detta moment skall vara riktigt kraftigt, fordras det, att vittnet har klart för sig, att det är eviga straff eller med dem något så när likställda, som drabba honom, om han vittnar falskt. Och vidare fordras, att vittnet tror, att om han begår mened, ingen möjlighet finnes att få förlåtelse, d. v. s. för att det religiösa momentet i eden skall verka riktigt kraftigt, fordras, att den svärjande har klart för sig, att han riskerar evig fördömelse utan möjlighet att kunna friköpa sig därifrån. Nu tror jag, att detta är en föreställning, som våra prester icke gilla, icke vilja sanktionera. Jag tror, att man icke mera allmänt är af den åsikten, att mened är en synd, som icke kan försonas, utan måste medföra evig fördömelse för den, som svär falskt.

Eden såsom form för en utsaga, exempelvis ett vittnesmål, är ägnad att påminna vittnet hufvudsakligen om den religiösa hänsyn, som bör förmå vittnet att hålla sig till sanningen; öfriga hänsyn, som böra verka i samma riktning, inskärpas ej så kraftigt. Men denna religiösa hänsyn kan, enligt hvad jag nyss anförde, ej med de nu gängse religiösa föreställningarna anses lika kraftigt verkande som den förr varit.

Om lagutskottets förslag bifalles, så skulle formen för vittnesmål och andra rättsligt betydelsefulla utsagor blifva mera ägnad att inskärpa alla de olika hänsyn, som mana till fullgörande af sanningsplikten. Särskildt skulle den vara ägnad att kraftigt inskärpa det straff, som hotar vittnet, om han afviker från sanningsplikten. Men den skulle icke heller underlåta att taga hänsyn till det religiösa momentet. Det förefaller mig, som om detta förslag vore att föredraga framför reservanternas, som principiellt påyrkar edernas bibehållande.

För öfrigt skulle jag vilja erinra om, att man kan misstaga sig i fråga om rättssäkerhetens kraf, när det gäller att afskaffa en gammal form. För 130 år sedan tog sig Gustaf III före att under inflytande af den tidens »humanitära pjåsk» afskaffa tortyren. När han det gjort, blef kungl. Svea hofrätt orolig. Det var en domstol, hvilken, då liksom nu, rymde rätt mycken kunskap och erfarenhet. Svea hofrätt skref till Konungen och uttalade sin all-

Om ändring i vissa delar af rättegångsbalken m. m. (Forts.)

varliga farhåga för den våda, tortyrens afskaffande skulle medföra för rättssäkerheten i vårt land. Som vi veta, fick Svea hofrätt icke rätt i sin farhåga. Nu skulle jag tro, att lika litet som afskaffandet af de rättsinstitut, som kallades »spanska stöfveln» och »tumskrufvar», gjorde något allvarligt afbräck i rättssäkerheten, lika litet skall det skada denna rättssäkerhet, om den tortyr afskaffas, som ligger däri, att domstolen har rätt att med vite eller fängelse framtvinga ed af den, hvars samvete förbjuder honom att svärja.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets betänkande i denna punkt.

Häruti instämde herrar *Byström*, *Branting*, *Jansson* i Edsbäcken och *Wawrinsky* i Saltsjöbaden.

Herr Bergendahl: Herr talman! Jag vill på det lifligaste understödja den förste talaren i hans försvar för edens bibehållande. Med den erfarenhet, som jag vunnit under en nära 25-årig domareverksamhet, måste jag tillerkänna eden som rättsinstitut så stor betydelse, att jag anser, att det vore fara för rättssäkerheten, om den borttoges och utbyttes mot en förklaring på tro och heder. Det vore lyckligt — som den förste talaren sade — om förhållandena vore sådana, att man kunde utbyta eden mot en sådan försäkran. Men jag tror som han, att tiden icke är mogen för detta. Och jag vill betona hvad han framhöll, att det är ingen främmande lagstiftning, som vågat eftergifva eden annat än i vissa särskilda fall. Jag har under min verksamhet sett hvilken kraftig verkan edsafläggningen haft, en verkan, som en förklaring på tro och heder — därom är jag öfvertygad — icke skulle kunnat utöfva. Lyckligtvis är i vårt land respekten för eden ännu stor, icke — såvidt jag funnit — på grund af det straff, som följer på mened — ty de flesta veta, huru svårt det är att leda i bevis, att mened blifvit begången — utan på grund af farhågan att blifva misstänkt som menedare och fruktan för de samvetskval, som en mened förr eller senare måste medföra.

Det kan ju vara hårdt — såsom en föregående talare framhållit — att sådana personer skola tvingas till ed, som hysa religiösa betänkligheter mot densamma, betänkligheter, som föranledas af skriftens egna ord. Han nämnde, att enligt grundlagen skulle ingens samvete kunna tvingas. Men staten får räkna med realiteter. Om någon fått en uppfattning, som ur statssynpunkt icke kan gillas, så får väl icke staten taga för sträng hänsyn till denna uppfattning. Jag säger detta endast som ett allmänt omdöme och vill icke ingå på något särskildt fall. Emellertid hafva fall inträffat, då personer vägrat att aflägga eden och för denna sin vägran fått umgälla straff. Bland de många tusen vittnen, jag hört, vet jag endast två personer, som vägrat att aflägga eden. Båda gångerna löstes svårigheterna lätt. I det ena fallet eftergåfvo parterna eden. I det andra förklarade sig vittnet, efter en stunds samtal, villigt att gå densamma.

Sådane finnas emellertid, som vidhålla sin vägran mera en-

Om ändring i vissa delar af rättegångsbalken m. m. (Forts.)

ständigt. Men månne man icke kunde tillmötesgå dessa genom en ändring i edsformuläret? Lagutskottet har gjort en framställning om skrifvelse till Kungl. Maj:t i sådant syfte. För min del anser jag också, att det vore lämpligt, att det nuvarande edsformuläret ändrades. Det edsformulär, som vi nu hafva, saknar koncentrationens kraft och åstadkommer icke den högtidlighet, som bör finnas vid edens begående.

Herr Segerdahl har föreslagit en ordalydelse, som förefaller mig rätt tilltalande, helst om man däri finge göra någon ändring genom att tillägga några ord ur det nuvarande formuläret, så att vittneseden komme att erhålla denna lydelse: »Jag skall i mitt vittnesmål säga sanningen, hela sanningen och intet annat än sanningen, så att jag ej något förtiger, tillägger eller förändrar. Detta svär jag inför Gud den allvetande och allsmäktige». Detta formulär är mera koncentreradt än det nuvarande, dess innehåll är lättare att fatta och skulle icke gifva anledning till de missägningar, som nu förekomma och som äro så störande. Jag skulle till och med kunna vara med om att föreslå just för dessa betänksamma människors skull, som man här talar om, en ytterligare förändring, som skulle bestå däri, att man helt och hållet toge bort ordet svära. Hvarför skulle man icke i inledningen till denna ed kunna säga i stället för »jag svär och betygar» helt enkelt »jag betygar», liksom man skulle kunna utbyta uttrycket: »Detta svär jag inför Gud etc.» till: »Detta lofvar jag inför Gud den allvetande och allsmäktige». Jag tror att eden efter denna förändring skulle blifva lika kraftig som förut, och att många betänksamma icke mera skulle ha någon anledning att stöta sig på densamma.

Man kan häremot invända, att det icke är emot edens formulering utan mot afläggandet af ed, man gjort invändning. Men jag har gjort en annan erfarenhet. När jag hade att göra med ett af de vittnen, som jag nyss omnämnde, så sade jag, att här endast vore fråga om ett löfte, som vi afgifva inför sanningens Gud, att tala sanning, och att Kristi bud att icke svärja svårligen kunde vara tillämpligt på ett sådant fall som det ifrågavarande, där det gällde att afgifva ett löfte för rättssäkerhetens skull. Då sade detta vittne: det kan nog så vara, men det står i bibeln »du skall icke svärja» och i eden »jag svär» Detta var det, som vittnet hufvudsakligen fäste sig vid. Jag anser sålunda, att detta ord kunde borttagas och jag tror icke, att eden skulle förlora i högtidlighet och verkningsfull kraft.

Likaså tror jag, att ordningen för edens afläggande skulle vara en annan. Jag instämmer alldeles med motionären, att hvarje vittne borde för sig aflägga eden, och att det borde ske omedelbart före vittnesmålets afläggande, sålunda icke på det sätt som det nu tillgår, då flere vittnen, ofta en hel massa, efterstafva eden på en gång och ofta på ett så sluddrigt sätt, att domaren icke kan kontrollera, huruvida de riktigt eftersagt eden. Vidare händer det nu, att eden aflägges på förmiddagen, och vittnesmålet först sent på eftermiddagen. Nej, eden bör afläggas omedelbart före vittnesmålet samt under högtidligt deltagande från domstolens

Om ändring i vissa delar af rättegångsbalken m. m. (Forts.)

och allmänhetens sida; och under intrycket häraf skall så vittnesmålet börja.

Jag kan tala om exempel från min erfarenhet. Det var några vittnen, som skulle höras. Jag hade fått en vink om, att det icke skulle vara så helt med det ena vittnet, som haft så mycket med den ena parten att skaffa, att det antogs, att han vore särskildt intresserad för denna parts sak. Jag lät honom aflägga eden särskildt omedelbart före det han skulle afgifva sitt vittnesmål. Jag påkallade menighetens uppmärksamhet och dess fullständiga tystnad, då denna akt skulle försiggå. Det blef verkligen en allvarlig stund, då han långsamt eftersade eden, som högtidligt och långsamt förestafvades honom. Sedermera varnades han — kanske litet kraftigare än som varit brukligt — för edens missbruk och erinrades om dess betydelse. Han vittnade — och det fins ingen anledning att tro, att han vittnade annat än hvad som var sant. Jag fick sedermera höra, att han haft en skriftlig attest, som han ämnat framlämna och edfästa och att denna innehöll något helt annat än hvad han uppgaf. Jag är öfvertygad om, att det var eden — eden, sådan den då aftogs honom — som förmådde honom att icke blifva menedare. Jag tror icke, att man behöfver söka länge för att finna likartade fall.

Hvad reservationen beträffar, så synes den visserligen hafva ett visst fog för sig, men jag har mina betänkligheter mot förslaget, att domstolen skulle kunna eftergifva eden i det fall, att någon förklarade sig icke tro på Gud och hans ord. Förekomme ett sådant fall, föranledde detta förhandlingar vid rätten, som komme att verka mycket pinsamt och hafva för den närvarande tingsmenigheten farliga följder. Domstolen kan icke nöja sig med denna förklaring: jag tror icke på Gud och hans ord, utan domstolen måste undersöka, om icke detta är föregifvet af vittnet för att komma ifrån en ed, som vittnet fruktar att aflägga. Domstolen måste se till, om hans otro manifesterat sig vid andra tillfällen. Det blefve öfverläggningar, hvarigenom han finge tillfälle att framlägga sin gudsförnekande lifsåskådning. Hvad intryck skulle väl detta göra på tingsmenigheten, som sitter där, och hvaribland många finnas, som icke kunna pröfva hvad som där yttras. Många af dem skulle säga, då de gingo hem: det är då förfärligt, att sådana läror och hädelser kunna framställas inför domstolen. Andra skulle kanske säga: det var en baddare, han trodde icke på Gud och hans ord, och han gaf skäl för sig, så att domaren måste gifva efter; han slapp att gå eden.

Jag tror, att följderna af de utläggningar, som i sådant fall som detta icke komme att uteblifva, skulle på den talrika skara, som ofta är samlad för att åhöra våra domstolsförhandlingar, verka högst ofördelaktigt.

Vägras åter edens afläggande på grund af religiösa betänkligheter, uppstode emellan vittnet och domaren, innan domstolen kunde eftergifva eden, religiösa resonnemang, som där icke vore på sin plats.

Jag tror däremot, såsom jag förut yttrat, att om man får ett

Om ändring i vissa delar af rättegångsbalken m. m. (Forts.)

lämpligt formulär för eden, så skulle man få många af dessa betänksamme, dessa, som hafva religiösa betänkligheter, att icke draga sig för edens aflägganden. Dessa äro bibelläsare, och de veta, att enligt gamla testamentet var ed tillåten och till och med föreskrifven; och de känna också, att Kristus var kommen icke för att upplösa lagen.

Jag tror därför, att det vore skäl i att nöja sig med den förändring tills vidare, som innehålles i lagutskottets hemställan i dess senare del, nämligen en skrifvelse till Kungl. Maj:t med begäran om en omarbetning af i 17 kap. rättegångsbalken befintliga stadganden om lydelse af ed och ordningen för dess aflägganden.

På grund af hvad jag sålunda anfört, och då jag anser, att eden är ett så viktigt rättsinstitut, att vi icke för rättssäkerhetens skull kunna eftergifva den, men att det vore önskvärdt, att vi finge ett formulär, som vore mera anpassadt efter nuvarande åskådningssätt, nuvarande smak — om jag så får säga — så skall jag, herr talman, anhålla att få yrka afslag på första delen af utskottets förevarande hemställan, men på bifall till dess senare del.

Herr *Vahlquist* förenade sig med herr Bergendahl.

Herr Lindgren i Islingby: Då jag är öfvertygad därom, att lagutskottet biträdt min motion så långt det under nuvarande förhållanden varit möjligt, måste jag naturligtvis nöja mig med utskottets utlåtande. Men med anledning af herrar Segerdahls och Styrlanders reservation ber jag att få säga några ord. Såvidt jag kunnat förstå såväl af reservationen som af herr Segerdahls yttrande nu, biträder han utskottet ganska långt, i det han anser befrielse kunna medgifvas från ed. Med sin reservation afser han väl då, att förebygga att, om under vissa förhållanden befrielse från aflägganden af ed kommer att medgifvas, missbruk af en sådan frihet icke skall förekomma. För min del är jag öfvertygad om, att, därest Riksdagen beslutar en skrifvelse till Kungl. Maj:t i öfverensstämmelse med utskottets förslag, Kungl. Maj:t kommer att läsa icke allenast utskottets kläm, utan äfven dess motivering. Och såvidt jag kan förstå, har utskottet i sin motivering förebyggt just hvad reservationen afser att förebygga. Ty på sid. 16 i utskottets utlåtande heter det: »Äfven för vår rätt torde det kunna ifrågasättas att införa dylika bestämmelser, hvilka då borde förbindas med föreskrifter, genom hvilka missbruk af befogenheten att undandraga sig ed blefve, i den mån möjligt vore, förebyggdt.» Alltså äro reservanterna och utskottet af samma tanke i det fallet. De skilja sig endast däri, att reservanterna erinra i sin reservation och utskottet i sin motivering om dessa missbruk.

Då vi nu kommit därhän, att utskottet tillstyrkt en skrifvelse enligt det nu föreliggande förslaget, vågar jag hoppas, att Andra Kammaren skall biträda lagutskottet i detta förslag. Och under denna förhoppning ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Om ändring i vissa delar af rättegångsbalken m. m. (Forts.)

Herr Zetterstrand: Af det föreliggande utlåtandet inhämta herrarne, att lagutskottet ingalunda har underkänt edens stora betydelse som rättsinstitut. Men lagutskottet har i sin motivering uttalat tvenne satser, som man kan säga vara obetingadt riktiga: »Oförnekligen ligger det något för rättskänslan mycket sårande däri, att, till följd af den fordran på ed, lagen i vissa fall uppställer, personer, hvilka af samvetsbetänkligheter vägra att gå eden, blifva föremål för rättsliga åtgärder — — —». Och vidare heter det: »— — och å andra sidan står det ej väl tillsammans med en högre uppfattning om edens vikt och innebörd att låta ed aflägga af personer, hvilka äro främmande för det religiösa moment, som ingår i eden».

Efter att ha yttrat detta, citerar lagutskottet den lag, som nu är gällande i Norge och det lagförslag, som är framlagdt i Danmark, hvilka båda äro af liknande syfte som det nu af mig åberopade momentet.

Efter detta gör utskottet just det uttalande, som herr Lindgren nyss citerade: »Äfven för vår rätt torde det kunna ifrågasättas att införa dylika bestämmelser, hvilka då borde förbindas med föreskrifter, genom hvilka missbruk af befogenheten att undandraga sig ed blefve, i den mån möjligt vore, förebyggdt.»

Sedan utskottet gifvit en så tydlig formulering åt sin uppfattning i föreliggande fråga, förefaller det mig icke vara farligt att öfverlemna frågan till Kungl. Maj:t och hemställa, att Kungl. Maj:t måtte taga i öfvervägande detta förslag.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herrar *Andersson* i Helgesta, *Hultkrantz*, *Johansson* i Jönköping, *Olsson* i Mårdäng och *Anderson* i Hasselbol.

Herr Styrlander: Jag skall be att särskildt få påpeka, att det ligger en betydlig skillnad mellan utskottets och reservanternas förslag. Det kan visserligen vid första påseendet se ut, som om skillnaden icke vore så stor, ty utskottet hemställer ju, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, huruvida och i hvad mån ed må kunna utbytas mot en förklaring på heder och samvete, då däremot vi reservanter angifvit de särskilda fall, i hvilka ett sådant utbyte skulle kunna få ske. Det är just mot den uppfattningen, att eden i allmänhet skulle kunna få utbytas mot en försäkran på heder och tro, som vi reservanter opponerat oss. Och motiveringen för utskottets förslag visar tydligt, att utskottet just har tänkt sig, att utvecklingen skulle gå därhän, att eden i allmänhet skulle utbytas mot en försäkran på heder och tro. Jag ber att i det hänseendet särskildt få framhålla hvad som står på sid. 15, sista punkten, där det heter: »Principiellt riktigast synes det därför vara, om eden kunde helt och hållet afskaffas samt ersättas med en förklaring af ofvan angifven art». Denna sats synes oss reservanter icke vara riktig. Ty om det öfvervägande stora flertalet af Sveriges befolk-

Om ändring i vissa delar af rättegångsbalken m. m. (Forts.)

ning har den uppfattningen, att det icke är samvetskränkande att aflägga ed, och det endast är ett fåtal, som har en motsatt uppfattning, då kan jag icke inse, att det är principiellt riktigt att helt och hållet borttaga eden. Vi reservanter hafva af en lång erfarenhet fått bekräftelse därpå, att det icke skulle vara lämpligt att helt och hållet borttaga ederna. Vi tro, att det religiösa moment, som ligger i edens afläggande, allt fortfarande har sin stora betydelse för en stor del af folket, och att det högtidliga, som nu ligger i edens afläggande, är ett väl behöfligt moment.

Herr Pettersson opponerade sig nu särskildt mot uttrycket »efter myndighets beprövande» och ansåg, att denna fråga vore så svår att bedöma, att det funnes dömande myndigheter, som icke skulle kunna göra dylika saker klara för sig. Jag erkänner, att jag också för min del hellre skulle velat hafva haft samma bestämmelse, som återfinnes i förordningen angående främmande trosbekännare, hvilka af sin lära äro förhindrade att aflägga ed, nämligen att Kungl. Maj:t skulle för de olika fallen särskildt förordna. Detta skulle ju emellertid leda till synnerlig omgång och tidsutdräkt, och därför har jag kunnat vara med om, att den dömande myndigheten får i hvarje fall afgöra äfven detta. För öfrigt ligger ju ingen fara häri, då ju naturligtvis sådana beslut likaväl som alla andra beslut af domstol böra kunna öfverklagas, och man alltså bör kunna få en fullt tillfredsställande ompröfning i detta afseende.

Då jag alltså tror, att det endast är i enstaka undantagsfall, som eden bör utbytas mot en försäkran på heder och tro, ber jag, herr talman, att på dessa i korthet anförda skäl och med anslutning till hvad herr Segerdahl yttrat få yrka bifall till reservanternas förslag.

Herr Zetterstrand: Det kan väl icke bestridas, att det är principiellt riktigt att afskaffa ederna helt och hållet, och det har utskottet också uttalat, men utskottet har tillika uttalat, att »de väsentligaste olägenheterna af nuvarande bestämmelser skulle ock undanröjas därigenom, att de personer, hvilkas religiösa uppfattning i ett eller annat hänseende är oförenlig med eds afläggande, finge rätt att undandraga sig eden». Därmed kan jag icke se, att vi i utskottet sagt för mycket.

Härmed var öfverläggningen slutad. I öfverensstämmelse med de yrkanden, som därunder förekommit, gaf herr talmannen propositioner: 1:o) på bifall till utskottets hemställan, 2:o) på afslag å berörda hemställan och bifall i stället till den af herrar Styrlander och Segerdahl afgifna, vid punkten fogade reservationen, och 3:o) på afslag å utskottets hemställan och bifall i stället till det af herr Bergendahl under öfverläggningen framställda yrkandet. Herr talmannen ansåg förstnämnda proposition vara med öfvervägande ja besvarad, men som votering begärdes, upptog herr talmannen för bestämmande af kontrapropositionen ånyo de öfriga yrkandena, af hvilka det under 2:o) omförmälda yrkandet nu förklarades hafva

Om ändring i vissa delar af rättegångsbalken m. m. (Forts.)

flertalets mening för sig. Men jämväl i fråga om kontraproposition äskades votering, i följd hvaraf nu först uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som till kontraproposition i hufvudvoteringen angående punkten b) af lagutskottets förevarande utlåtande n:o 34 antager yrkandet om afslag å utskottets hemställan och bifall till den af herrar Styrlandor och Segerdahl afgifna, vid punkten fogade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraproposition i nämnda votering antagit det af herr Bergendahl under öfverläggningen framställda yrkandet.

Den votering, som anställdes enligt denna voteringsproposition, utföll med 66 ja, men 129 nej, hvadan propositionen för hufvudvoteringen erhöll följande af kammaren godkända lydelse:

Den, som vill, att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i punkten b) af utskottets förevarande utlåtande n:o 34, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren med afslag å utskottets berörda hemställan bifallit det af herr Bergendahl under öfverläggningen framställda yrkandet.

Hufvudvoteringen utföll med 90 ja, men 101 nej; och hade kammaren alltså med afslag å utskottets hemställan bifallit det af herr Bergendahl under öfverläggningen framställda yrkandet.

Som tiden var långt framskriden, uppskötos kammarens förhandlingar till kl. 7 e. m., då detta sammanträde enligt utfärdadt anslag komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes kl. 4,5 e. m.

In fidem

Herman Palmgren.

Stockholm, K. L. Beckmans Boktryckeri, 1903.